

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

Mustafa ATATORUN* - Sinan VEZİROĞLU**

ÖZ

Günümüzde Avrupa Birliği (AB) aday ülkesi olan Arnavutluk tam üyelik yolunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durumun AB'ye bağlı nedenleri olduğu gibi, Arnavutluk'a bağlı nedenleri de vardır. Bu çalışmanın amacı söz konusu nedenleri irdeleyerek bir bütünleşme modeli olan Değişken Geometrilik Avrupa Yaklaşımının Arnavutluk için bir seçenek olup olmadığını tartışmaktır. Çalışmanın literatür taraması yöntemi kullanılarak yazılı kaynaklar incelenmiştir. Avrupa bütünleşmesinin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair çeşitli kuramsal açıklamalar vardır. Siyaset yapıcılarının konuya ilişkin katkıları incelendiğinde, işlevselcilik, hükümetlerarasıcılık, kurumsalcılık ve inşacılık gibi klasik bütünleşme kuramlarının dışında, esnek ve farklılaştırılmış bütünleşme modelleri de ortaya koyulduğu görülmektedir. Akademik çalışmalar ise, Değişken Geometrilik Avrupa Yaklaşımının farklılaştırılmış bütünleşme kavramının bir alt sınıfını oluşturduğunu göstermektedir. Söz konusu yaklaşım, birçok konuda çekirdek ve diğer üye ülkelerden geri kalmış, ciddi sorunlar yaşayan ülkelerin, bunları çözmesi, hızlı ve daha kolay bütünleşmesi açısından önem arz etmektedir. Arnavutluk'u bu bağlamda ele alan çalışmamız, sonuç olarak, AB için uygun bir bütünleşme yolu olan Değişken Geometrilik Avrupa Yaklaşımının, Arnavutluk'un bütünleşme sürecinde karşılaştığı siyasi ve ekonomik zorlukları aşmasında katkı sağlayabileceğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Avrupa Birliği, Bütünleşme.

* Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, ORCID: orcid.org/0000-0003-1465-8391, E-posta: matatorun@gmail.com

** Doktor adayı, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Çalışmaları Anabilim Dalı, Isparta, ORCID: orcid.org/0000-0002-0258-763X, E-posta: veziroglusinan@gmail.com

IS THE APPROACH OF VARIABLE GEOMETRIC EUROPE AN OPTION FOR ALBANIA?

ABSTRACT

Today, Albania, which is a candidate country for the European Union (EU), is facing difficulties on the road to full membership. This situation has reasons related to Albania as well as the EU. This study aims to discuss whether the integration model of the Approach of Variable Geometric Europe can be an option for Albania, by examining those reasons. The method of the literature review was employed, and written sources were analysed in the study. There are some theoretical explanations concerning how European integration can be realized. When contributions of policy makers are examined, it is seen that flexible and differentiated integration models were suggested beside classical integration theories such as functionalism, intergovernmentalism, institutionalism, and constructivism. Academic studies, on the other hand, show that the Approach of Variable Geometric Europe constitutes a subclass of the concept of differentiated integration. This approach has importance in fast and easier integration, and in solving the problems of the countries which have serious challenges and are lagging behind the core and other member countries. Consequently, our study analysing Albania in this context, claims that the Approach of Variable Geometric Europe, as a suitable integration way, can contribute to Albania while it is struggling to overcome political and economic difficulties in its integration process.

Keywords: Albania, European Union, Integration.

EXTENDED ABSTRACT

Almost all of the Balkan and Eastern European countries have not much difference from Albania in terms of history, politics, economy, and social structure. On the other hand, only Slovenia and Croatia as Balkan countries, and Bulgaria and Romania as Eastern European countries could succeed in the European Union (EU) membership objective. Albania is another Balkan country aiming to achieve that goal. It was recognised as a potential candidate country for EU membership during the Thessaloniki summit in 2003. In 2009, it officially submitted its application for EU membership and gained candidate status in 2014. Eventually, the European Council decided to open accession negotiations with Albania in March 2020. In fact, there are several reasons that underlie such a lagging process. For the European side, the impact of a mentality and attitude of exclusion which is called Balkanisation, enlargement fatigue in the EU, and economic crises

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

can be counted among those reasons. For Albanian side, economic underdevelopment, unstable political structure, inadequate liberalisation and democratisation, and different cultural features like religion led to delay in the process. Especially, its resistance to strong democratic change and reforms dissociates Albania from other candidate countries negatively. All these significant challenges are still standing ahead of Albania en route to its EU membership.

It is unquestionable that Albania is quite away from the development levels of the core countries in the EU. Besides, other EU member countries in the Balkans and Eastern Europe have been progressing further than Albania. Even if accession negotiations start, it seems improbable that negotiation chapters will be opened and closed in the near term. Considering these facts, Albania needs quick steps to take to reach the membership goal. At this point, the Approach of Variable Geometric Europe comes to the fore as an alternative integration way. Thus, instead of slow and ineffectual progress, this approach can bring a new dynamism and efficiency to the process. In this respect, the Approach of Variable Geometric Europe could serve the political and economic integration of Albania with Europe without satisfying the membership criteria in full. In the literature, the number of studies employing the Approach of Variable Geometric Europe on both present member countries of the EU and candidate countries is very limited. So, this study aims to scrutinize Albania within the mentioned approach and make a meaningful contribution to the literature. The discussion made in the study tries to reveal whether the Approach of Variable Geometric Europe is a suitable option for Albania.

Accordingly, we organise two separate parts to discuss the theoretical base. In the first theoretical part, an overview of European integration theories is given. It comprises functionalism, neo-functionalism, liberal intergovernmentalism, institutionalism, and social constructivism. Functionalism introduces technical and sectorial or issue-related international cooperation. In functionalism, international organisations are functional agencies that enable sectorial integration between states. However, as functionalism does not offer any viable method for international organisations in the regional enlargement process, neo-functionalism proposes the “spill over” approach. Neo-functionalism asserts that functional cooperation and integration in a specific field or sector spill over into other fields, and with the accession of interest groups, politicians, and parliaments, it turns into a political integration in time. Liberal intergovernmentalism assumes that states are rational in their behaviours and national preferences are liberal. It sees cooperation and integration

between states accomplishable through intergovernmental negotiations. In addition, it is considered that liberal intergovernmentalism can explain enlargements with a consensus of member states. Institutionalism is dealt with in three dimensions: historical, rational choice, and sociological. In this approach, institutions are not seen as the only causal power in politics. Social constructivism advocates that with mutual agreements for devolution of authority, states affect the social structure they represent.

The second theoretical part of this study deals with the Approach of Variable Geometric Europe within the context of flexible and differentiated integration concepts. Frequently, the concept of flexible integration is used instead of differentiated integration by both academic and political circles. However, it is better to make a distinction between them in order to make an easy definition of the Variable Geometric structure. The concept of flexible integration has become more functional with the acceleration of the EU's enlargement, and it was seen that while some member countries made cooperation in certain political areas, some others did not. The concept of flexible integration is employed for both the countries in the EU and the relations with non-member countries. However, according to another view, the concept of flexible integration is only related to the EU member countries, and variable geometry and differentiated integration concepts refer to the decision-making processes of full members and non-members through supranational agencies or intergovernmental negotiations. According to variables, differentiated integration can be classified into three categories: Multi-speed (time-variable), Variable Geometry (country variable), and A la carte (subject variable). In the Multi-speed Model, a group of core member countries lead the integration, others can access it after they complete their progress. In Variable Geometry, a permanent distinction between hardcore (developed) and less-developed countries are recognised. In A la carte Model, member countries can choose to participate in any policy subject which is favoured by them. Today, Europe differs in regions and levels of institutionalisation. When we consider political, economic, and cultural diversity in Europe and the difficulty of integration, the Model of Variable Geometry comes into prominence. The Model of Variable Geometry suggests a perpetual division between a group of member countries and another based on capacities and abilities to put EU policies into action. Alexander Stubb remarks on particularities of Variable Geometry: 1) Participation of all member countries is not required. 2) Decisions are made according to normal union procedures. 3) Decisions are made by a qualified majority. 4) Budget is covered by participant countries. 5) It is apart from union acquis. 6) It is apart from EU objectives. In this context, there are four groups of countries:

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

First is the countries having the capability of executing integration and willingness. Second is the countries that have the capability but not willingness. The third is the countries that have willingness but not capability. Fourth is the countries that have neither capability nor willingness. Within this scope, the Model of Variable Geometry can be considered a driving force for the countries which have the willingness.

There are some examples of positive and negative aspects of the approach of Variable Geometry. For positive ones firstly, although it is a member country, Denmark did not adopt the Euro. Secondly, San Marino, Andorra, Monaco, and Vatican City are using the Euro, but they do not participate in the monetary union and decision-making processes. Thirdly, after the Brexit, Great Britain continued its cooperation with the EU in economic governance and banking issues. For negative ones, firstly, after the financial crisis in 2008, the countries of the Euro area planned a bail-out for Greece, but Poland and Sweden as non-Euro countries hesitated about the issue. This crisis showed that while hardcore countries of Europe could influence the EU agencies and institutions with their advantageous development levels, others are adversely affected. This situation shows an inferior attitude towards other countries and it can lead to unwillingness for further integration. Secondly, Italy and Spain wanted to make cooperation with respect to European Patent System, but the Court of Justice of the EU judged it can hurt the normal decision-making mechanism. It is understood that the approach of Variable Geometry could lead to an authority gap and juridical loosening.

The third part of the study is about European integration from an enlargement perspective and the EU's view on the Western Balkans. On the one hand, EU tries to advance integration in itself, on the other hand, it is struggling for enlargement. Even though there is a huge development gap between hardcore countries and the old Soviet countries in Eastern Europe, by force of the political decision, the EU started to accept them as new members in 2004. In Even after the membership, those countries faced negative discrimination like depriving of the free movement rights. As for the Western Balkans, the view of the Europeans from the beginnings of the 1900's can be explained with the term of Balkanisation which means separation and disorder. After Croatia's membership in 2013, the EU's expansion in the Western Balkans was regarded as enlargement fatigue. As a matter of fact, Europeanisation of the region was always supported, but economic and political crises in the EU retarded the expansion towards the Western Balkans.

In the fourth part, the political challenges Albania has on its path to membership are assessed. Some basic political challenges hinder the EU membership of Albania. Governing rules of the power struggle are not to be followed and democratic practices are not executed properly in the country. In addition, an understanding of centralized administration, which was inherited from the communist regime still prevails. Political polarisation between democrats and socialists spreads into the private sector and this has a negative influence on the whole life. Also, there is not enough effort made by political parties to prevent corruption. On the foreign policy side, because of the Greek minority problem inside the country, relations with Greece are not good. So, with regards to foreign policy, relations with Greece are the main complication on its path to the EU membership.

The fifth part seeks to answer if the Approach of Variable Geometric Europe is a viable integration method for Albania. Especially, when we take the inferior attitude of hardcore countries towards others into consideration, the Approach of Variable Geometric seems quite feasible for Albania. As the permanent distinction between hardcore and less-developed countries is recognised, it can accelerate integration process of it without hesitation. Moreover, Albania is an idiosyncratic country that cannot adapt to deep and fast changes in society and politics. This proves that Albania needs a different approach to integration which implies Variable Geometry. Economically, Albania is in a worse situation compared to other candidate and member countries, which also make Variable Geometry feasible for it. The particularities of Variable Geometry introduced by Stubb can be thought of in conjunction with Albania. For participation it is eligible. For decisions and sessions, it can follow normal procedures of the Union and act upon a qualified majority. For the budget, Albania will contribute. As for union acquis, Albania will make its regulations. Lastly, it will dissociate from the EU objectives. As a result, Albania, which dissociates substantially from the EU countries socially, politically, and economically, clearly needs the Model of Variable Geometry. Because it is the only method for efficient integration within the shortest time, and it makes the gradual transition of Albania easier.

Giriş

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin 1992'de parçalanması sonucu ortaya çıkan devletlerden günümüzde, sadece Slovenya ve Hırvatistan Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olabilmıştır. Aslında hem bu Balkan ülkelerinin hem de Doğu Avrupa'nın hali hazırda AB üyesi ülkeleri

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

Romanya ve Bulgaristan'ın tarihî, siyasi, ekonomik, sosyal bakımdan Arnavutluk'tan çok büyük farkları yoktur. Bununla birlikte, coğrafi bakımdan Arnavutluk'un Batı Balkanların bir parçası olması AB'ye tam üyelik yolunda onu olumsuz etkilemiştir denilebilir.¹ Balkan Yarımadası'nın batı bölümünün dağlık kompozisyonu, yarımada da birbiri ile irtibatsız bölgelerin oluşmasına katkı sağlamıştır.² Bu bakımdan etrafı diğer Balkan ülkeleriyle çevrili bir Adriyatik kıyı ülkesi olan Arnavutluk, Orta ve Batı Avrupa ile etkileşime geçmekte zorlanmıştır. AB'nin 2003 Selanik Zirvesi'nde potansiyel aday olarak kabul edilen Arnavutluk, adaylık için 2009 yılında başvuruda bulunmuş ve 2014 yılında da resmen aday ülke olmuştur. Ancak katılım müzakerelerine başlanma kararının alınması 2020 Mart ayında mümkün olabilmıştır. Bu gecikmenin yaşanma sebepleri arasında, Avrupa'da "Balkanlaşma"³ adı verilen bir tür dışlama anlayışının etkili olması, AB'nin genişleme yorgunluğu ve yaşadığı ekonomik krizler sayılabilir. Arnavutluk açısından ise, ekonomik gelişmişlik düzeyindeki düşüklük, istikrarsız siyasi yapı ve din gibi kültürel unsurların farklı olmasının dışlanmada etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca komünizm sonrasında siyasi ve ekonomik liberalleşme yönünde adımlar atılmasına rağmen beklenen düzeye ulaşamadığı görülmektedir.⁴ Devlet yönetimi ve bürokraside yolsuzluk ve organize suç ile mücadele konularında tatmin edici ilerleme sağlanamamıştır.⁵ Ayrıca ülke içindeki kısır siyasi çekişmelerin demokratik ilerlemeyi güçleştirdiği gözlenmektedir.⁶

¹ Erjada Progonati, *Avrupa Birliği'nin Arayışında Batı Balkanlar*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2020, s. 2.

² İbrahim Alper Arısoy, "Balkan Paradoksu: Bir Parçalanma ve Bütünleşme Alanı Olarak Güneydoğu Avrupa", *Avrasya Etüdleri*, Cilt 43, Sayı 1, 2013, s. 83.

³ Ümit Öztürk, *Balkanlaşma ve Balkanlarda Türk Kimliği (Makedonya ve Kosova Örneği)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Taner Tatar, Malatya 2018, s. 22-29.

⁴ Ekin Deniz Uyğun, *Arnavutluk'un Avrupa Birliği Yolu: Atina Çıkmazı*, İzmir Akademi Derneği, İzmir 2022, s. 23.

⁵ Martin Mendelski, "Where Does the European Union Make a Difference? Rule of Law Development in the Western Balkans and Beyond", *European Integration and Transformation in the Western Balkans Europeanization or Business as Usual?*, (ed.) Arola Elbasani, Routledge, London 2013, s. 113.

⁶ Birgül Demirtaş, "AB'nin Dönüştürücü Gücü ve Batı Balkanlar'da Demokratikleşme Süreci: Başarılanlar ve Başarısızlar", *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri ATAUM 30. Yıl Armağanı*, (ed.) Sanem Baykal, Sinem Akgül Açıkmeşe, Belgin Akçay ve Çağrı Erhan, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2018, s. 199.

Günümüzde Avrupa’da çekirdek ülkelerin gelişmişlik bakımından oldukça uzağında olan ve zorlu bir adaylık süreci yaşayan Arnavutluk için Değişken Geometrilik Avrupa Yaklaşımı (DGAY) hızlı adımlar atabilmesine yardımcı olabilir. Çünkü aday ülke statüsü kazanmış olan Arnavutluk, AB tam üyeliği için müzakerelere başlasa bile, fasılların açılması ve kısa vadede kapatılması olası görünmemektedir. Bu süreç ile, elde edilecek yavaş ve verimsiz ilerlemenin yerine yeni bir yaklaşımın getireceği dinamizm ve etkinlik dikkate alınmalıdır. Bu bakımdan DGAY, tam üyelik kriterlerinin eksiksiz karşılanmasına gerek olmaksızın Arnavutluk’un ekonomik, siyasi ve sosyal bakımdan Avrupa ile bütünleşmesine hizmet edebilir. Çalışmada Arnavutluk’un seçilmesinin bir nedeni de ülkedeki siyasi yönetim anlayışının daha ileri demokratik değişime ve reformlara karşı direnç göstermesiyle diğer aday ülkelerden olumsuz yönde ayrışmasıdır. Bu bakımdan ülkenin adı, 2008 yılında bağımsızlığını kazanan ve henüz pek çok ülke tarafından tanınmayan Kosova ve Dayton Antlaşması’nın getirdiği şartlardan dolayı zorlama bir siyasi yapıya sahip olan Bosna-Hersek gibi henüz adaylığa kabul edilmemiş potansiyel AB aday ülkeleri ile anılmaktadır.⁷ Bununla birlikte, literatüre bakıldığında, mevcut AB üyesi ülkeler üzerinden DGAY’nin tartışıldığı çalışmaların sayısının çok az olduğu görülürken; aday ülkeler için yapılanların sayısı da oldukça sınırlıdır.⁸ Burada Arnavutluk’u söz konusu yaklaşım bağlamında ele alarak, literatüre katkı sağlanabileceği düşünülmüştür.

⁷ Tanja A. Börzel, “When Europeanization Hits Limited Statehood: The Western Balkans as a Test Case for the Transformative Power of Europe”, *KFG Working Paper Series*, No. 30, September 2011, s. 11.

⁸ Değişken Geometrilik Avrupa Yaklaşımı konusundaki diğer çalışmalardan birisi, Avrupa’da bulunmasına rağmen AB üyesi olmayan Norveç, İzlanda ve İsviçre gibi ülkelerin yanı sıra aday ve potansiyel aday ülkelerin genel bir yaklaşımla ele alındığı Marek Dabrowski’nin 2014 yılında yayınlanan *EU Cooperation With Non-Member Neighboring Countries: The Principle of Variable Geometry* isimli raporudur. Bunun dışında Branislav Radeljić’in aday ülke Sırbistan ile ilgili yine aynı yıl yayınlanan *Disintegration and Integration in East-Central Europe: 1919 - post-1989* adlı kitaptaki *Serbia’s EU Future: Concerns and Perspectives* bölümünden söz edilebilir. Türkiye ile ilgili ise Bahadır Kaleağası’nın 1995 yılında kaleme aldığı *The Customs Union Between the European Union and Turkey: A New Dimension in a Europe of Variable Geometry* adlı yayınlanmamış makalesi bulunmaktadır (http://aei.pitt.edu/6951/1/kaleagasi_bahadir.pdf, (22.10.2022)). Ayrıca Emekli Büyükelçi Özdem Sanberk’in 2006 yılında yayınlanan *Değişken Geometrilik Avrupa, Esnek Üyelik ve Türkiye (2)* adlı internet gazete makalesi (<http://www.radikal.com.tr/yorum/degisken-geometrilik-avrupa-esnek-uyelik-ve-turkiye-2-796176>, (04.04.2022)) vardır. Bunun dışında değişken geometrilik model hakkında daha güncel bir çalışma için bkz: Elif Cemre Beşgül ve Utku Utkulu, “Esnek Entegrasyon Temelinde Avrupa Birliği’nin Geleceği ve Türkiye’nin Yeri: Muhtemel Senaryolar”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, s. 325-364.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

Bu çalışmada, teorik zemini tartışmak amacıyla oluşturulan ilk iki bölümün birincisinde, Avrupa bütünleşme kuramlarının ortaya çıkışı ile gelişimine kısaca yer verilmiştir. İkincisinde ise, kuramsal temelde DGAY incelenmiş ve söz konusu yaklaşımın Euro para birimini kullanmayı tercih eden veya serbest dolaşıma katılan üye ülkeler için finansal ve sosyal bütünleşmede etkinlik sağlaması gibi olumlu yönlerinden söz edilmiştir. Olumsuz olarak ise yaşanan finansal krizlerde sert çekirdek dışı ülkelerin olumsuz etkilenmesi ve yönetim sorunlarının ortaya çıkması gibi örnekler ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, AB'nin özellikle Doğu Avrupa ülkeleri yönünde genişlemesiyle değişime uğrayan bütünleşme süreci ele alınmıştır. Bu bakımdan tam üyelik elde etmiş Balkan ülkelerine serbest dolaşım hakkı tanınmadığı, katılım sağlanmasına rağmen uyum sorunlarının yaşandığı ve ulusal siyaset söyleminin terk edilemediği gözlenmiştir. AB bakımından genişleme yorgunluğuna neden olan bu gibi durumlar, Batı Balkan ülkelerine bakışı olumsuz etkilemektedir. Dördüncü bölümde, Arnavutluk'un iç siyasi yapısı mercek altına alınmış, kısır iç çekişmeler, demokrasi öncesi rejimden kalan aşırı bürokrasi gibi alışkanlıklar nedeniyle AB tam üyeliği yolunda yaşadığı zorluklar üzerinde durulmuştur. Son bölümde, tüm bu değerlendirmeler ışığında Arnavutluk için DGAY'nin uygun bir seçenek olup olmadığı tartışılmıştır. Çalışmanın vardığı sonuç, Arnavutluk'un kendine özgü yapısının AB ile farklı bir bütünleşme modelini gerektirebileceğidir. DGAY modeli Arnavutluk için coğrafi, kültürel ve ekonomik yakınlık içerisinde olduğu bölgenin diğer AB aday/potansiyel aday ülkeleri ile uyumlu bir şekilde ilerlemesini sağlayacak kolaylaştırıcı yol olabilir.

1. Avrupa Bütünleşme Kuramlarına Genel Bir Bakış

Avrupa bütünleşme kuramlarından İşlevselcilik, David Mitrany öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası bir grup devletin belirli bir alanda bir araya gelmesi, Mitrany'de bir işleyimde yapılan iş birliğinin diğerleri için de yapılabileceği düşüncesini doğurmuştur.⁹ Mitrany, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1948 yılında kaleme aldığı makalesinde uluslararası örgütleri üç kategori altında toplayarak bunları Birleşmiş Milletler gibi genel ve oldukça gevşek yapılar, federal sistemler ve işlevsel birlikler olarak belirlemiştir.¹⁰ Bununla birlikte, İşlevselcilik kuramı temel kuram

⁹ Adrian-Claudiu Popoviciu, "David Mitrany and Functionalism. The Beginnings of Functionalism", *Revista Romana de Geografie Politica*, Cilt 12, Sayı 1, 2010, s. 164.

¹⁰ David Mitrany, "The Functional Approach to World Organization", *International Affairs*, Cilt 24, Sayı 3, 1948, s. 351.

federalizmin tamamlayıcısı olup, nihai hedefinde federal yapının oluşturulması vardır.¹¹ Bu noktada İşlevselcilik kuramına getirilen eleştirilerden birisi, uluslararası örgütlerin bölgesel genişleme durumunda nasıl bir yol izleyecekleri ile ilgilenmemesidir.¹² Getirilen bu eleştiri, yeni bir kuramın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ernst Haas tarafından İşlevselcilik esas alınarak geliştirilen Yeni İşlevselcilik kuramı, Mitrany'nin "Dallanma (*Ramification*)" yaklaşımına karşı "Yayılma (*Spill Over*)" yaklaşımını ortaya koymuştur. Buna göre, bir alanda yapılan işlevsel iş birliği ve gerçekleşen bütünleşme, diğer alanlara da yayılarak çıkar grupları, siyasiler ve meclislerin katılımıyla zaman içerisinde siyasi bütünleşmeye dönüşecektir. Siyasi alanlarda uzlaşma daha zor olduğu için teknik alanlara öncelik verilmesi gereklidir.¹³ Yeni İşlevselcilikte öncelikle ekonomik bütünleşme benimsenmiş olup, örgütler içerisinde bireysel ekonomik performanslar eşit veya dengeli olmayabilir. Ayrıca, işlevsel özgüllük bütünleşme için vazgeçilmezdir. Örneğin, Avrupa Konseyi (*Council of Europe*) tarzı bir oluşum ekonomik ve siyasi önceliklerden çok, kültürel konular çerçevesinde oluşturulduğu için siyasi bir bütünleşme sağlayamamaktadır.¹⁴

1970'lerden itibaren başlayan ve 1980 başlarına kadar geçen süreç, ulusüstü yaklaşımdan hükümetlerarası yaklaşıma geçiş olarak değerlendirilmiş olup, üye devletler bakımından ulusalcı yaklaşım törpülenmiş ve iş birliğinin kurumsallaşması yönünde ilerlenmiştir.¹⁵ 1980'lerden sonra ise, Stanley Hoffman'ın Hükümetlerarası yaklaşımı Andrew Moravcsik tarafından eleştirilmiş ve Liberal Hükümetlerarasıcılık adı verilen kuram doğmuştur. Bu kuramın merkezinde yer alan üç unsur; 1- Devlet davranışlarının rasyonel olduğu varsayımı, 2- Ulusal tercihlerin liberal olduğu varsayımı ve 3- Devletler arası müzakerelerin hükümetlerarası

¹¹ Aynı yerde, s. 360-362.

¹² S. Sezgin Mercan, "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2011, s. 68-71.

¹³ Ernst Haas, "International Integration: The European and the Universal Process", *International Organization*, Cilt 15, Sayı 3, 1961, s. 367-368.

¹⁴ Aynı yerde, s. 372-373.

¹⁵ Sevilay Kahraman, "Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1980 Sonrası", *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Politikalar ve Kurumlar*, (ed.) Belgin Akçay ve İlke Göçmen, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, s. 135-137.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

bakımdan analiz edilmesi gerekliliğidir.¹⁶ Bunun yanında, Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramının genişlemeyi de açıklayabileceği düşünülmüş ve rasyonel yaklaşım sergileyen mevcut üye ülkelerin müzakere ve oy birliği yöntemleri ile genişlemeye rıza gösterebilecekleri varsayılmıştır.¹⁷

Bir diğer kuram olan Kurumsalcılık, Hall ve Taylor'ın çalışmasında üç boyutlu olarak ele alınmıştır. Bunlar, Tarihsel Kurumsalcılık, Rasyonel Tercihli Kurumsalcılık ve Sosyolojik Kurumsalcılıktır. Söz konusu yaklaşımda, kurumların siyasette tek nedensel güç olduğu konusunda ısrar edilmemiştir.¹⁸

Alexander Wendt'in çalışmalarıyla ortaya konulan sosyal inşacı bütünleşme kuramı ise, yetki devri anlamında devletlerin karşılıklı olarak yaptıkları antlaşmalarla, temsil ettikleri sosyal yapıyı etkilediğini savunur.¹⁹ Buna göre, fikirler olmadan ilgi alanları oluşmaz, ilgi alanları olmadan anlamlı maddi koşullar oluşmaz, maddi koşullar oluşmadan da gerçeklik oluşmaz.²⁰ Öte yandan bu kuramın bölgesel düzeye indirilmesi diğer kuramlardan ayırım noktasında katkı sağlamıştır.²¹

Avrupa Bütünleşme Kuramları bakımından bütünleşmeyi kimin veya neyin yönlendirdiği konusunda tartışma bulunmaktadır. Bir grup araştırmacı, bunun ayrıcalıklı üye devletler aracılığı ile yürütüldüğünü, diğer grup ise Yeni İşlevselci yaklaşımla AB (Avrupa Birliği) kurumlarının sağladığı ilerleyiş ile gerçekleştiğini savunmaktadır.²² Ulusüstü kurumlar ile gevşetilmiş hükümetlerarası iş birliğinin birleşimi bütünleşme sürecinin merkezini

¹⁶ Andrew Moravcsik, "Preferences And Power In The European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Cilt 31, Sayı 4, 1993, s. 480.

¹⁷ Mercan, *a.g.m.*, s. 68-71.

¹⁸ Peter A Hall ve Rosemary CR Taylor, "Political Science and The Three New Institutionalisms", *Political Studies*, Cilt 44, Sayı 5, 1996, s. 936-942.

¹⁹ Alexander Wendt, "Constructing International Politics", *International Security*, Cilt 20, Sayı 1, 1995, s. 76-77.

²⁰ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, New York 1999, s. 139-141.

²¹ Jasmina Guberiniç, "Batı Balkanların Entegrasyonunun Karşılaştırmalı Analizi: Karadağ ve Sırbistan Örnekleri", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2015, s. 78-79.

²² Vivien A. Schmidt, "The EU and its Member States: From Bottom Up to Top Down", *Reflections on European Integration: 50 Years of The Treaty of Rome*, (ed.) David Phinnemore ve Alex Warleigh-Lack, Palgrave Macmillan, Eastbourne 2009, s. 196.

oluşturmaya devam edecektir.²³ Bununla birlikte, bütünleşme kavramı salt AB içerisindeki ülkeleri değil, aday ülkeleri de kapsayan geniş bir yelpazeye hitap etmeye başlamıştır. Kuramlar ışığında ortaya çıkan DGAY, Arnavutluk gibi birliğe tam üyelikte sorunlar yaşaması olası ülkeler için uygun bir seçenek olabilir.

2. Esnek ve Farklılaştırılmış Bütünleşme Kavramları Bağlamında DGAY

Avrupa bütünleşme kuramları ışığında 2000’li yılların başından itibaren yeni üye devletlerin katılımı ve sürekli değişen yönetim yapısı nedeniyle siyasetçiler, akademisyenler, gazeteciler ve aydınlar tarafından AB için farklı işleyiş modelleri ortaya atılmıştır. Esnek ve farklılaştırılmış bütünleşme modelleri olarak karşımıza çıkan bu yapıların akademik olarak kesin bir ayrımı yapılamamış olmakla birlikte, bazı temel çalışmalarla sınıflandırılması söz konusu olabilmektedir. AB’nin üye olmak isteyen devletlere uyguladığı kriterler veya ön koşullar, tam üyelik sürecini sistematik ve ölçülebilir bir hale getirmiş gibi gözükse de siyasi olarak ortaya çıkan değişkenler tam üyeliğin gerçekleşmesinde en etkili faktör olmaya devam etmektedir.

Esnek bütünleşme (*flexible integration*) kavramı hem siyasi hem de akademik çevrelerde, çoğu zaman farklılaştırılmış bütünleşme (*differentiated integration*) yerine veya birlikte, aynı yaklaşım kastedilerek kullanılmaktadır. Değişken geometri yapının tanımlanmasını kolaylaştırmak için bu noktada bir ayrım yapmak yerinde olacaktır.

Birçok farklı modeli barındıran esnek bütünleşme kavramı, AB’nin genişleme sürecinin hızlanmasıyla daha işlevsel hale gelmiş ve bazı üye ülkelerin belirlenen bazı siyasi alanlarda iş birliği içerisine girdiği, bazılarının ise girmediği gözlenmiştir.²⁴ Yakın iş birliği olarak da bilinen esnek bütünleşme olgusu 1997 Amsterdam Antlaşması’nın ilkeleriyle daha etkin hale gelmiştir.²⁵ Özellikle 2016 referandumu sonrasında İngiltere’nin AB’den ayrılma yönünde aldığı karar sonucunda bütünleşmenin içeride daha esnek bir

²³ Robert Harmsen, “A European Union of Variable Geometry: Problems and Perspectives”, *N. IR. Legal Q.*, Cilt 45, Sayı 2, 1994, s. 110.

²⁴ Daniel Naurin ve Rutger Lindahl, “Out In The Cold? Flexible Integration and The Political Status of Euro Opt-Outs”, *European Union Politics*, Cilt 11, Sayı 4, 2010, s. 486.

²⁵ Ben Hall, *How Flexible Should Europe Be?*, Centre for European Reform, London 2000, s. 2.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

yapıya neden olabileceği konuşulmuştur.²⁶ Bunun yanında esneklik kavramı farklı boyutlarıyla AB içerisindeki ülkeler için kullanılırken, tam üye olmamış ülkeler ile ilişkiler için de kullanılmaktadır.²⁷ Bu konuda bir başka görüş ise, esnek bütünleşme kavramı ile sadece AB üyesi ülkelerin kastedildiğini, değişken geometri ve farklılaştırılmış bütünleşme kavramları ile de, tam üye olan ve olmayan ülkelerde kararların ulusüstü kurumlar veya hükümetlerarası görüşmeler ile alındığını öne sürmektedir.²⁸

Farklılaştırılmış bütünleşme kavramı ile ilgili, düzensiz bir şekilde İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinde siyasetçiler, akademisyenler, bürokratlar ve gazeteciler tarafından birçok model ortaya konulmuştur. Bu konuda Alexander Stubb'ın çalışması bir sınıflandırma sunması bakımından önemlidir. Stubb'a göre, farklılaştırılmış bütünleşme değişken türüne göre üç ana kategoriye ayrılmaktadır: 1- Çok vitesli (değişken zaman), 2- Değişken geometri (değişken alan), 3- *A la carte* (değişken konu). Çok vitesli modelde; bir grup çekirdek üye devlet bütünleşmeye öncü olmakta, dışarıda kalanlar ise ancak gelişimlerini tamamladıktan sonra (farklı bir zamanda) katılabilmektedir. Değişken geometride ise, sert çekirdeği oluşturan merkez yapı ile daha az gelişmiş bütünleştirici birimler arasındaki farklılık nedeniyle kalıcı bir ayırım kabul edilmiştir. *A la carte* modelinde de üye devletler hangi politikaya katılmak istiyorlarsa, bir menüden seçim yapar gibi seçerek en alt düzeyde ortak hedefe sahip olurlar.²⁹ Bununla birlikte söz konusu modellerden çok vitesli Avrupa'da, üye ülkelerin aynı hızda bütünleşmeyi sağlayamayacağı düşünülmekte olup bu duruma örnek olarak, Yunanistan'ın Euro para biriminde gerekli kriterleri sağlayamaması ve bu nedenle Almanya'dan farklı bir zamanda Euro kullanımına geçmesi gösterilmektedir.³⁰ Öte yandan İngiltere'nin kendi para birimini kullanmaya

²⁶ Nergiz Özkural Köroğlu, "Brexit'ten Sonra Avrupa Entegrasyonunun Geleceğinin Esnek Entegrasyon Modelleri Üzerinden Değerlendirilmesi", *BREXIT Elveda Avrupa: İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler*, (ed.) Erol Esen ve Duygu Şekeroğlu, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 253.

²⁷ Fusun Arsava, "Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2001, s. 33.

²⁸ Katharina Holzinger ve Frank Schimmelfennig, "Differentiated Integration in The European Union: Many Concepts, Sparse Theory, Few Data", *Journal of European Public Policy*, Cilt 19, Sayı 2, 2012, s. 294.

²⁹ Alexander Stubb, "A Categorization of Differentiated Integration", *Journal of Common Market Studies*, Cilt 34, Sayı 2, 1996, s. 283-285.

³⁰ Alex Warleigh, "Towards Network Democracy? The Potential of Flexible Integration", *European Integration in the 21st Century: Unity in Diversity*, (ed.) Mary Farrell, Stefano Fella ve Michael Newman, Sage Publications, London 2002, s. 108.

devam etmesinde bir tercih söz konusu olduğundan, bu durum çok vitesli model kapsamında değerlendirilmemektedir.³¹

Farklılaştırılmış bütünleşme için Stubb tarafından yapılan sınıflandırılma sonrası yapılan bir çalışmada Holzinger ve Schimmelfennig (2012) ise altı boyut belirlemiştir. Bu boyutlar: 1- Geçici ve kalıcı bütünleşme, 2- Bölgesel ve tamamen fonksiyonel bütünleşme, 3- Ulus devletin bütünleşmesi ve çok düzeyli bütünleşme, 4- AB antlaşmaları kapsamında ve dışında bütünleşme, 5- AB düzeyinde ve ulus düzeyinde karar alma, 6- AB içerisindeki üye devletler ve üye olmayan devletler için farklılaştırma olarak belirtilmiştir.³² Bunlardan örneğin altıncı boyut ile ilgili bir diğer isimlendirme de iç farklılaştırılmış bütünleşme ve dış farklılaştırılmış bütünleşme şeklinde olup, iç farklılaştırılmış bütünleşme birliğe yeni üye ülkeleri kapsar.³³ Dış farklılaştırılmış bütünleşme ise AB üyesi olmayan (genelde aday veya potansiyel aday ülke) ancak müktesebatı kabul yönünde çaba gösteren, katılımı hedeflemiş, AB ile çıkarları uyuşan ülkeler için kullanılan ve ayrıcalıklı ortaklık, özel ilişki gibi isimler de alabilen daha belirsiz bir tanımlamadır.³⁴

Son yıllarda farklılaştırılmış bütünleşme modellerinin gündeme gelerek, genel kabul gören bir yaklaşım olarak benimsenmek istenmesi, koşulların bir dayatması olarak da gözlenmektedir.³⁵ Bu modeller içerisinde *A la carte* özgürlükçü bir yaklaşım sergiliyor gibi görünse de hayata geçirilmesi oldukça zordur. Çok vitesli Avrupa modelinde ise, değişken parametrenin zaman olması bakımından Avrupa Parasal Birliğine geçişte kısmen uyumluluk görülmüştür, ancak günümüzde fiili durum DGAY'ye tam uyum sağlamaktadır.³⁶

Dönemin Almanya Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda Şansölye yardımcısı olan Joschka Fischer, 2000 yılında Berlin Humboldt Üniversitesinde yaptığı konuşmada, 50 yıl önce Robert Schuman'ın Avrupa

³¹ Köroğlu, *a.g.e.*, s. 254-255.

³² Holzinger ve Schimmelfennig, *a.g.m.*, s. 296-297.

³³ Ebru Turhan, "Thinking Out of The Accession Box: The Potential and Limitations of Internal and External Differentiated Integration Between Turkey and The EU", *Europe-Against the Tide*, Nomos, Baden-Baden 2018, s. 43.

³⁴ Aynı yerde, s. 47.

³⁵ Tefik Mesut Eren, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Yumuşak Gücünün Geleceği", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 2014, s. 368.

³⁶ İrfan Kaya Ülger, "Avrupa Birliği'nde Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları", *Bilge Strateji*, Cilt 6, Sayı 11, 2014, s. 124-128.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

Federasyonu hayalinin artık farklı bir noktaya geldiğini, genişlemeler sayesinde farklı kültür, dil ve tarihlerin birliğe katıldığını ve bunların ulus devlet yapılarını koruyarak nasıl bütünleşeceği ile ilgili bir model oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre, topluluk yöntemi artık terk edilmeli, tüm AB üyelerinin birlikte ilerlemesinin mümkün olmadığı durumlarda, ekonomik ve parasal birlik ile Schengen’de olduğu gibi, farklı yapıdaki daha küçük ülke grupları sisteme dahil edilmelidir. Bu konuşmada, 1994 yılında Almanya’nın en büyük siyasi partilerinden olan CDU (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*- Almanya Hristiyan Demokrat Birliği) üyeleri Karl Lamers ve Wolfranf Schauble tarafından ortaya atılan “Çekirdek Avrupa” önerisini destekleyen Fischer, bütünleşmenin gelişmiş ülkeler etrafında ilerlemesi gerektiğini hatta İtalya’nın bile bu çekirdeğin dışında kalabileceğini belirtmiştir. Buna göre, çekirdek Avrupa’yı oluşturacak ağırlık merkezi kendi içerisinde siyasi bütünleşmeyi daha etkin ilerleterek öncü olacak ve diğer üye ülkelere örnek teşkil edecektir.³⁷

İlk kez siyasetçiler tarafından ortaya atılan DGAY’nin ne olduğu ile ilgili belirsizliği ortadan kaldırmak adına Stubb’ın çalışması akademik öneme sahiptir. Ancak öncesinde, 1985’te bilim insanları Helen Wallace ve Adam Ridley bu konuda oldukça benzer bir ayrımı ortaya koymuşlardır.³⁸ Leruth ve Lord (2015) ise, çalışmalarında farklılaştırılmış bütünleşmeyi açıklamak için bunu bir kavram, bir teori, bir süreç ve bir sistem olarak ele almışlardır.³⁹ Nihayetinde Alman siyasetçilerin önerdiği bir yaklaşım olarak DGAY, bir bakıma havada kalmış olup kavramsal olarak farklılaştırılmış bütünleşme içerisinde açıklanabilmektedir.

Avrupa bölgelere göre farklılaşmış durumdadır ve kurumsallaşma düzeyi farklıdır. Avrupa’daki siyasi, ekonomik ve kültürel çeşitlilik düşünüldüğünde, bütünleşmenin ne denli zor olduğu varsayımından hareketle DGAY ön plana çıkmaktadır. Bu model çok vitesli modelden ulaşılacak hedefler bakımından ayrılmakta, *A la carte* modelinden ise, AB müktesebatı

³⁷ Joschka Fischer, “From Confederacy to Federation: Thoughts on the Finality of European Integration”, 12 Mayıs 2000, s. 5-8, <https://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do?docId=192161&cardId=192161>, (22.10.2022).

³⁸ Benjamin Leruth, and Cristopher Lord, “Differentiated Integration in The European Union: A Concept, A Process, A System or A Theory?”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 22, Sayı 6, 2015, s. 755.

³⁹ Aynı yerde, s. 758.

dışında kalmayı gerektirmesi ve dışarda bütünleşmeyi öngörmesi nedeniyle farklılaşmaktadır.⁴⁰

Farklılaştırılmış bütünleşmenin bölge değişkeni ile şekillenen değişken geometri kavramı, bazı alt kategorileri de içermektedir. Bunlar iki katmanlı, çok katmanlı, iki seviyeli, çok seviyeli, salıncak-kanat, dayanışma çemberleri, çoklu çemberler, imparatorluk çemberleri, ihtiyatlı farklılaşma, çoklu yol, çift yol, çoklu zemin, ikili zemin, kayıtlı tercih, katımlı tercih ve yapısal değişkenlik olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹

Tanım olarak DGAY, AB politikalarını uygulama kapasiteleri ve yetenekleri bakımından bir grup üye ülke ile diğeri arasında kalıcı bir ayrımın yapılmasını ifade etmektedir.⁴² DGAY aynı zamanda ulusüstü yaklaşım ile hükümetlerarası yaklaşım arasında bir uzlaşma modeli olarak kabul edilmektedir.⁴³ Ancak bunun yanında yaklaşımın önerdiği merkez-çevre ilişkisi içerisinde merkezin baskın ve belirleyici olacağı da belirtilmiştir.⁴⁴

Alexander Warleigh-Lack farklılaştırılmış bütünleşme sınıflandırmasında değişken geometriyi “eş merkezli daireler” olarak tanımlamıştır. Buna göre, bütünleşmede bir sert çekirdek etrafında toplanan üye devletlerin çeşitli katmanları vardır. Bu çemberler arasında ayrım kalıcı ve belirgindir, devletler seçim yaparken kapasiteleri için dürüst bir yaklaşım sergilerler. Bu farklı bölgelerin oluşturduğu paketlere devletler katılım sağlarlar. Buradaki sistem bir öğrencinin seçmeli derslerini belirlerken bulunduğu sınıf, yeterlilik ve kredisi gibi etkenleri göz önüne almasına benzetilebilir.⁴⁵

DGAY'nin özellikleri Stubb tarafından şu şekilde belirtilmiştir: 1-Katılım: Tüm üye devletlerin katılımı gerekli değildir, Hükümetlerarası

⁴⁰ Stubb, *a.g.m.*, s. 287-288.

⁴¹ Aynı yerde, s. 290.

⁴² Christian B. Jensen ve Jonathan B. Slapin, “Institutional Hokey-Pokey: The Politics of Multispeed Integration In The European Union”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 19, Sayı 6, 2012, s. 781.

⁴³ Ciceo Georgiana, “Hard Core Europe? Possible Scenarios for the Prospect of Differentiated Integration?”, *Disintegration and Integration in East-Central Europe: 1919 - post-1989*, (ed.) Wilfried Loth ve Nicolae Păun, Nomos, Baden-Baden 2014, s. 319.

⁴⁴ Köroğlu, *a.g.e.*, s. 255-256.

⁴⁵ Alex Warleigh-Lack, “Differentiated Integration in The European Union: Towards A Comparative Regionalism Perspective”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 22, Sayı 6, 2015, s. 876-877.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

Konferans antlaşmasına göre en az 8 üye devlet katılmalıdır; 2- Oturum: Kararlar normal birlik prosedürlerine göre alınır, Hükümetlerarası Konferans gerekli değildir; 3- Kararlar: Nitelikli çoğunluk ile alınır; 4- Bütçe: Katılımcı ülkeler tarafından karşılanır; 5- Müktesebat: AB müktesebatının dışındadır; 6- Hedefler: AB hedefleri dışındadır. Bu kapsamda üye devletler 4 kategoriye ayrılmaktadır: 1- Bütünleşmeyi gerçekleştirme kabiliyeti olan ve istekli devletler, 2- Kabiliyeti olan ancak isteksiz devletler, 3- İstekli ancak kabiliyeti olmayan devletler, 4- Kabiliyeti olmayan ve isteksiz devletler. Örneğin, Avrupa Para Birliğine geçildiği dönemde dışarıda kalmayı tercih eden İngiltere ve Danimarka 2. kategorideki ülkeler sınıfına girmektedir.⁴⁶

Ayrımın en başta yapıldığı ve kim daha çok istiyor yaklaşımıyla sert çekirdek dışında kalan ülkeler için itici bir motivasyon olacağı düşünülen değişken geometri, Roma Deklarasyonu'nda da belirtilen aynı yönde farklı hızlarda ilerlemenin gelecekte üye devletler arasındaki farklılıkları derinleştirebileceği ve aday ülkeler için motivasyon kaybına neden olabileceği düşüncesiyle ön plana çıkmamaktadır.⁴⁷ Buna karşın sert çekirdek oluşturulan ülkeler aralarında bir federasyon yapısına gidebileceği de belirtilmektedir.⁴⁸ Değişken geometri modelinin ileri aşamada *a la carte* modeline dönüşeceği yönünde savunulan bir başka düşünceye göre de sert çekirdek grubu ülkeler ulusüstü federal bir yapıya evrilecek ve dış halkalarda kalanlar hükümetlerarası yaklaşım içerisinde kalacaklardır.⁴⁹

2.1. DGAY'nin Olumlu Yönlerine Örnekler

DGAY'nin somut bir örneği olarak Maastricht antlaşmasının ekinde düzenlenen sosyal protokol gösterilmekte olup, buna göre zaman olarak sınırsız bir şekilde AB üyesi ülkeler için ortak kurula uymama durumu söz konusudur.⁵⁰ Öte yandan olumlu değerlendirme olarak, Danimarka'nın Euro para birimini benimsememesi, Avrupa Para Birliği'nin değişken geometrili yapısının uzun dönemli ve kalıcı olduğunun göstergesi olarak ifade

⁴⁶ Alexander Stubb, *Negotiating Flexibility in the European Union: Amsterdam, Nice and Beyond*, Palgrave, New York 2002, s. 49.

⁴⁷ Bruno De Witte, "The Future of Variable Geometry In A Post-Brexit European Union", *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Cilt 24, Sayı 2, 2017, s. 156.

⁴⁸ Ülger, *a.g.m.*, s. 125.

⁴⁹ Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, "Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği'nin Geleceği", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 9, Sayı 33, 2012, s. 14.

⁵⁰ Arsava, *a.g.m.*, s. 34-35.

edilmektedir.⁵¹ Bir başka değerlendirme de, 2008’de yaşanan Euro Krizi sonucu Yunanistan’ın iflasın eşiğine gelmesiyle, Almanya ve Fransa’nın bunu yük olarak algılaması ve Yunanistan’da mali durum düzelinceye kadar Drahmi kullanılması, hatta bu durumdaki diğer AB ülkelerinde de geçici olarak kendi para birimlerine dönüşün sağlanması, güçlü olan ülkelerin ise daha küçük bir Euro bölgesi oluşturması düşüncesinin ortaya çıkmasıdır.⁵² Euro krizinde olduğu gibi finansal konularda görüşleri dikkate alınmayan birlik üyeleri, diğer alanlarda da aynı durum ile karşılaştıklarında değişken geometri yapının işlerliğinin artacağı düşünülmektedir.⁵³ Günümüzde AB üyesi olmayan San Marino, Andorra, Monaco ve Vatikan Devleti Euro para birimini kullanmakta ancak Avrupa Merkezi Bankası ile Ekonomik ve Parasal Birlikte yer almadıkları için karar mekanizması dışındadırlar ve ayrıca yaptıkları gümrük birliği antlaşmalarıyla AB ile ticaret ilişkisi kurmuş⁵⁴ durumdadırlar.⁵⁵ Bu ilginç durum, AB aday ülkesi Karadağ ve potansiyel aday ülkesi Kosova için de geçerli olup, bu iki ülkenin diğer mikro ülkelerden farkı AB üyeliğine sıcak bakmalarıdır.

Bir başka örnek de Avrupa Ekonomik Alanı’nda yer alan ancak birliğe üye olmayan Liechtenstein, İzlanda ve Norveç vatandaşları ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak serbest dolaşım ve şirket kurabilme haklarına sahip olmasıdır. Ancak 1963 yılında Ankara Antlaşmasını imzalayan Türkiye için vatandaşlarına bu hakkın verilmesi öngörülmüşse de göçmenler için yapılan düzenleme haricinde uygulanmamıştır.⁵⁶

Bunun yanında, değişken geometri yaklaşımı AB hukuk sisteminin değişmez bir özelliği haline gelmiş, İngiltere’nin AB’den ayrılma süreci ve

⁵¹ Hall, *a.g.e.*, s. 2-10.

⁵² Mark Leonard, *Four Scenarios for the Reinvention of Europe*, The European Council on Foreign Relations, 2011, 43, s. 5.

⁵³ Gunilla Herolf, “Variable Geometry-Where Could it Lead?”, *Studia Diplomatica*, Cilt 65, Sayı 1, 2012, s. 61.

⁵⁴ Monaco Prenslüğü ve Vatikan Devleti resmi anlaşmalara sahip olmayıp Fransa ve İtalya içerisinde yer almalarından dolayı gümrük koşullarından yararlanmaktadır.

⁵⁵ Marek Dabrowski, *EU Cooperation With Non-Member Neighboring Countries: The Principle of Variable Geometry*, Center for Social and Economic Research, Warsaw 2014, s. 18.

⁵⁶ Lauso Zagato, “A Europe of Variable Geometry, Still a Winning Model?”, *Spreading Democracy and the Rule of Law? The Impact of EU Enlargement on the Rule of Law, Democracy and Constitutionalism in Post-Communist Legal Orders*, (ed.) Wojciech Sadurski, Adam Czarnota ve Martin Krygier, Springer Netherlands, Dordrecht 2006, s. 363-364.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

sonuçları bunu teyit etmiş, ekonomik yönetim ile bankacılık birliği gibi konularda da DGAY ön plana çıkmıştır.⁵⁷

Adalet ve İçişleri konularında iş birliği sağlamak amacıyla 2005 yılında imzalanan Prüm Sözleşmesiyle, başlangıçta Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Avusturya, Lüksemburg ve İspanya'nın katılım sağladığı ortaklık, sonradan Bulgaristan, Estonya, Finlandiya, Macaristan, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın katılımıyla 14 üyeli bir yapıya dönüşmüş ve buna göre DNA (Deoksiribo Nükleik Asit), parmak izi gibi kişisel hassasiyeti olan bilgilerin paylaşılması hedeflenmiştir.⁵⁸

Amsterdam Antlaşmasına uygun olarak değişken geometri yapıya bir diğer somut örnek ise, savunma alanındaki Batı Avrupa Birliği modelinde İsveç, Finlandiya, İrlanda, Avusturya ve Danimarka'nın gözlemci üye olması ve diğer tüm üyelerin tam üye statüsünde olmalarıdır.⁵⁹ Ayrıca güvenlik alanında müktesebat dışında derin bütünleşmeyi sağlayan EUROCORPS (Avrupa Kolordusu), EUROMARFOR (Avrupa Deniz Kuvveti) ve EUROFOR (Avrupa Hızlı Harekat Gücü) gibi yapılar, sanayi, teknoloji ve enerji sektörlerinde JET (Birleşik Avrupa Torusu Deneyi- *Joint European Torus*) ve Ariane (Avrupa yapımı uzay fırlatma aracı) örnek olarak verilmektedir.⁶⁰

2.2. DGAY'nin Olumsuz Yönlerine Örnekler

2008 yılında yaşanan krizde AB üyesi 16 ülke Euro Bölgesi'ne dahil iken, 11 ülke dışarda konumlanmıştı. Değişken geometri yapıda eksikler ilk kez bu kriz ile ortaya çıkmıştır. Euro Bölgesi ülkeleri Yunanistan'ı kurtarma planı yaparlarken, diğerleri içerisinde Polonya ve İsveç hariç bu konuda isteksiz bir tutum ortaya çıkmıştır. Euro Bölgesi içerisinde de Slovakya hükümeti Yunanistan'ı daha fazla zengin edecek yardımların yapılmaması yönünde eleştirilerde bulunmuştur.⁶¹

⁵⁷ Bruno de Witte, "Five Years after the Lisbon Treaty's Entry into Force: Variable Geometry Running Wild?", *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Cilt 22, Sayı 1, 2015 s. 9.

⁵⁸ Herolf, *a.g.m.*, s. 60.

⁵⁹ Hall, *a.g.e.*, s. 13.

⁶⁰ Stubb, *Negotiating Flexibility in the European Union: Amsterdam, Nice and Beyond*, Palgrave, New York 2002, s. 50.

⁶¹ Katinka Barysch, "A New Reality for the European Union", *Council on Foreign Relations Working Paper*, New York 2010, s. 2-3.

Bu krizle aynı zamanda, AB'nin tamamını kapsayan kurumsal yapı (Konsey, Komisyon, Meclis, Adalet Divanı) ile özelleşmiş bölge arasındaki ilişkinin nasıl gelişeceği tartışılmış, özellikle sert çekirdek Avrupa'nın gelişmişlik düzeyinin verdiği avantajla AB kurumlarında ağırlığının fazla olacağı, dışarıda kalanların ise bu durumdan olumsuz etkilenebileceği ön görülmüştür.⁶² Sert çekirdek dışında kalan bu ülkelerin ikinci sınıf üye olacakları ve beklenen bütünleşme düzeyine ulaşamayabilecekleri veya merkezde yer almayı istemeyebilecekleri belirtilmiştir.⁶³

Bunun yanında, DGAY'nin Avrupa içerisinde bir tür otorite boşluğu veya yasal gevşemeye yol açabileceği de tartışılmıştır. Örneğin, yeni Avrupa Patent sistemi ile ilgili bir iş birliği uygulamak isteyen İtalya ve İspanya, konuyu Adalet Divanına taşımışlardır. ABAD (Avrupa Birliği Adalet Divanı) bunun yararlı bir sistem olabileceğini, ancak, normal karar alma mekanizmasına zarar verebileceğini belirtmiştir. Lizbon Antlaşmasına göre, bu tür bir iş birliğinin önü açılmış olmasına rağmen, Konsey tarafından patent sisteminde ikiliği önleyecek bir regülasyon çıkarılmıştır.⁶⁴

Yaklaşımına ilişkin olumsuz bir düzenleme, AT (Avrupa Topluluğu) antlaşmasının 11. maddesinin 5. fıkrasında, yani Schengen mutabakatında yer almakta olup, aday ülkelerin tam üyeler gibi ayrıcalıklı haklar talep edemeyeceği hüküm altına alınmıştır.⁶⁵ DGAY'nin kavramsal boyutu ile olumlu ve olumsuz örnekleri ele alındıktan sonra, Arnavutluk özelinde değerlendirme yapılmadan önce, AB'nin genel olarak genişleme sürecine bakışı dikkate alındığında Batı Balkanlar önem arz etmektedir. Bunun nedeni, AB'nin tek tek ülke temelinde değil, Batı Balkanlar'ı bir bütün olarak ele alan bir politikaya sahip olmasıdır.

3. Genişleme Perspektifinden Avrupa Bütünleşmesi ve AB'nin Batı Balkanlar'a Bakışı

Bir yandan AB kendi içerisinde bütünleşmeyi geliştirirken, diğer yandan yeni üyelerin katılımıyla genişlemektedir. Avrupa içerisinde doğu-batı ekseninde siyasi farklılıklar, Balkanların bütünleşmesini zorlaştırırken

⁶² Leonard, *a.g.e.*, s. 7.

⁶³ Georgiana, *a.g.e.*, s. 319.

⁶⁴ De Witte, *Five Years after the Lisbon Treaty's Entry into Force: Variable Geometry Running Wild*, s. 5.

⁶⁵ Arsava, *a.g.m.*, s. 39.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

kuzey-güney hattında da (İngiltere'nin ayrılması, Norveç'in AB dışında olması gibi) tam bütünlük sağlanamadığı gözlenmektedir.⁶⁶

AB genişlemesinde 2004 yılından itibaren ekonomik, sosyal ve demokrasi kriterleri bakımından sert çekirdek merkez Avrupa'nın oldukça gerisinde olan ve Soğuk Savaş döneminde SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) tarafında yer alan bazı Avrupa ülkeleri, siyasi bir kararla tam üyeliğe kabul edilmişlerdir. Ancak tam üye olmasına rağmen, halen geçiş sürecinde bulunan bu ülkelere serbest dolaşım gibi bazı haklar tanınmamış ve bir tür negatif ayrımcılık uygulanmıştır.⁶⁷

AB genişleme sürecinde değişimin yükünü kendi üzerinden atarak daha çok aday ülkelere yıkmaktadır ve yeni üye olan ülkeler kendi mevzuatlarını AB müktesebatına uyumlu hale getirmek zorundadırlar. Fakat Yunanistan örneğini dışarıda bırakırsak, yakın tarihte Bulgaristan ve Romanya'nın uyum yasalarını hayata geçirip birliğe katılmak için hazır olduklarını beyan etmiş olmaları, katılım sonrasında uygulamada sorunlar yaşanmasını engelleyememiştir.⁶⁸

AB genişleme sürecinde Arnavutluk gibi aday ülkelerin ulusal politika yapma süreçlerine ve siyasetine etkisiyle, geleneksel olarak ulusal siyasetçilerin oluşturup uyguladığı, geniş toplum kesimlerinin eriştiği ve etkilendiği politika yapım süreci değişime uğrayacaktır. AB için ulusal düzeyde, özellikle klasik sağ-sol ekseninde siyaset uygun bulunmamaktadır. Bu tip siyaset düzleminde kalmaya devam etmek, Arnavutluk için de bir sorun olacaktır. Avrupalılaşıma sürecinin bir gereği olarak ulusal siyasetin depolitize edilmesi, ulusal siyaset söylemlerinin ve siyasi aktörlerinin devre dışı bırakılmasını beraberinde getirecektir.⁶⁹

AB'nin Batı Balkanlarda genişleme eğilimi, en son 2013 yılında Hırvatistan'ın birliğe tam üye olma sürecinde genişleme yorgunluğu olarak değerlendirilmiş ve bu durum Batı Balkanlarda AB müktesebatına uyum yönünde çalışmaların durma noktasına gelmesine neden olmuştur.⁷⁰

⁶⁶ Alex Warleigh-Lack, *European Union: The Basics*, 2. Baskı, Routledge, London 2009, s. 5-6.

⁶⁷ Ülger, *a.g.m.*, s. 114.

⁶⁸ Warleigh-Lack, *a.g.e.*, s. 98-99.

⁶⁹ Schmidt, *a.g.e.*, s. 206-207.

⁷⁰ John O'Brennan, *Enlargement Fatigue and its Impact on the Enlargement Process in the Western Balkans*, London School of Economics, London 2013, s. 42.

Başlangıçta Orta ve Doğu Avrupa'da olduğu gibi iç savaş yorgunu bu bölgenin de Avrupalılaşması desteklenmiş, ancak AB'nin yaşadığı ağır ekonomik ve siyasi krizler Batı Balkanlara doğru genişlemeyi geciktirmiştir.⁷¹

Bunun dışında, 1900'lü yılların başından itibaren Balkanlar bölgesine Avrupalıların bakışı Balkanlaşma kavramıyla da açıklanabilir. Balkanlaşma Avrupalılar için karışıklık, devletlerin bölünmesi ve küçük devletlerin oluşmasını ifade etmiş ve bu anlayışla AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) ile başlayan bütünleşme sürecinden günümüze kadar uzanan boyutta bölgenin dışlanması söz konusu olmuştur.⁷²

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti 1990'larda parçalandığında yeni devletler ortaya çıkmış ve bu ülkeler içerisinde parçalanmanın ekonomik ve siyasi maliyetlerini en az hisseden sadece Slovenya 2004 yılında AB'ne tam üye olmuş, diğer tüm ülkeler ve Arnavutluk AB dışında kalmıştır. Bölge için 1999'daki Kosova uyuşmazlığı sonrasında Avrupa-Atlantik bütünleşmesi önerilmiş, SSE (Güney ve Doğu Avrupa için İstikrar Paketi- *Stability Pact for Southern and Eastern Europe*) imzalanmıştır. Öncüsü Avrupa olmasına karşın SSE içerisinde ABD (Amerika Birleşik Devletleri), Japonya ve Türkiye gibi ülkeler ile pek çok uluslararası organizasyon yer almıştır. SSE içerik olarak, demokrasi, ekonomi ve güvenlik alanlarını içermektedir. 2003 yılı Haziran ayında Selanik'te toplanan AB Zirvesinde, Kosova hariç Batı Balkan ülkelerinin AB'ye tam üyeliğinin yolunu açacak kararlar alınmıştır. Bu kapsamda her bir ülke ile SSA (İstikrar ve Ortaklık Antlaşması- *Stabilization and Association Agreement*) imzalanmıştır.⁷³

Bununla birlikte AB, Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve Makedonya'ya katılım öncesi finansal yardım programları uygulamıştır.⁷⁴

⁷¹ John Marangos, Eirini Triarchi ve Themis Anthrakidis, "Political Economy, Inward Foreign Direct Investment and EU Accession of the Western Balkans", *European Union: Post Crisis Challenges and Prospects for Growth*, (ed.) Vasileios Vlachos ve Aristidis Bitzenis, Springer, Switzerland 2019, s. 155.

⁷² Demirtaş, *a.g.e.*, s. 189.

⁷³ Dabrowski, *a.g.e.*, s. 30.

⁷⁴ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bf6e8679-a2c1-45c5-ac77-e4ce74756ca9/language-en>, (22.10.2022).

**DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN
BİR SEÇENEK MİDİR?**

Tablo 1’de önceki genişlemeler ile SSA sürecinin temel farkları ortaya konulmuştur.

Tablo 1. SSA Süreci ve Önceki AB Genişlemelerinin Karşılaştırılması*

	Önceki Genişlemeler	SSA Süreci
Üyelik Olasılığı	İnandırıcı üyelik vaadi	Soru işareti durumunda üyelik vaadi
Üyeliğin Zaman Aralığı	Açıkça belirtilmiş ve sınırlanmış son tarihler	Adaylık ve müzakere başlangıcı için hedef tarih verilmemesi
AB Kurallarının Katılığı	Müzakere edilemez	Müzakere edilemez
AB Kurallarının Kapsamı ve Geçiş Düzenlemeleri	Tüm AB müktesebatı	AB müktesebatı içerisinde seçilmiş politika alanları

Kaynak: Stephan Renner and Florian Trauner, “Creeping EU Membership in South-East Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans”, *European Integration*, Cilt 31, Sayı 4, 2009, s. 453. * Veriler yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiştir.

AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, 16 Ekim 2020 tarihinde, AP genel oturumunda yaptığı konuşmada; AB’nin altı ay önce Batı Balkanlarda Arnavutluk ve Kuzey Makedonya ile katılım müzakerelerinin başlamasının tarihî bir adım olduğunu belirtmiştir. Leyen konuşmasında, Batı Balkanların sadece bir mola yeri olmadığını, Avrupa’nın bir parçası olduğunu, ortak tarihi ve ortak kaderi paylaştıklarını söylemiştir.⁷⁵

4. Arnavutluk’un AB Yolunda Siyasi Zorlukları

Arnavutluk, Birinci Dünya Savaşı öncesinde gerçekleşen Balkan Savaşları başladığında Osmanlı Devleti’nden ayrılarak 28 Kasım 1912’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Arnavutluk için ilk anayasa Avrupalılar tarafından hazırlanmış ve buna göre, Arnavutluk’ta egemenliğin devlet

⁷⁵ Ursula von der Leyen, “State of the Union Address 2020”, *European Commission*, Brussel 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/soteu_2020_en.pdf, (22.10.2022).

başkanına ait olması, ancak toprakların Avrupalı devletler tarafından kontrol edilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁶ Sonrasında İtalyan himayesine girmiş olan ülke, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından işgal edilmiştir.

İşgalin sona ermesiyle başlayan Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin etkisinde kalarak, Enver Hoca liderliğinde uzun bir dönem komünist yönetimi benimseyen ülke, ilk kez 1991 yılında çok partili demokratik seçimlerini yapabilmiş ve Aleksander Meksi'nin lideri olduğu Arnavutluk Demokratik Partisi'nin 1992 yılında yönetime geçmesiyle komünist rejim resmen son bulmuştur.⁷⁷ Eski doğu bloku ülkelerinde çoğulcu demokrasiye ilk geçen Polonya iken, Arnavutluk bu bakımdan son sırada yer almıştır.⁷⁸ Komünizm sonrası ülkede siyasi mekanizmanın etkin olmadığı, mafya ve sokak çetelerinin yıkılan düzeni sürdürmeye çalıştığı görülmektedir.⁷⁹ Buna karşın Arnavutluk AB ile 1992'de ikili ticaret antlaşması imzalayan ilk Batı Balkan ülkesi olmuştur.⁸⁰

Komünist rejimden demokrasiye geçildikten sonraki ilk dönemde, Sali Berisha Cumhurbaşkanlığında (1992-1997) AB ile ekonomik uyum sağlamak adına ticaretin devlet kontrolünden çıkarak serbestleşmesi sağlanmıştır. Ancak 1996 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde Avrupa'dan beklediği desteği göremediğini düşünen Berisha, anti-demokratik yöntemlere de başvurmuştur.⁸¹ Bu dönemde medeni kanun ve ticaret kanunun taslakları hükümet tarafından hazırlanmışken, AB uyum yasaları çerçevesinde tek bir kanun düzenlenmek zorunda kalınmıştır. Yerel uzmanlar ve AB uzmanları tarafından yapılan reform yasası aceleyle getirildiği için birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır.⁸²

⁷⁶ Nikolin Agallija, *1990 Sonrası Arnavutluk'ta Kamu Yönetimi Reformu ve Vatandaşların Reforma Bakışı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Özer Köseoğlu, Sakarya 2014, s. 52.

⁷⁷ Aynı yerde, s. 59.

⁷⁸ Sokol Brahaj, *Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nazif Mandacı, İzmir 2009, s. 23.

⁷⁹ Eduard Caka, "Arnavutluk'un AB Süreci ve Kimlik Sorunu", *Balkan Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2011, s. 14.

⁸⁰ Altin Ilirjani, "Albania and the European Union", *Mediterranean Politics*, Cilt 9, Sayı 2, 2004, s. 260.

⁸¹ Brahaj, *a.g.e.*, s. 24.

⁸² Zagato, *a.g.e.*, s. 367.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

Berisha dönemi, Arnavutluk tarihinde Komünist yönetimden liberal yönetime geçişi simgelemesi bakımından önemlidir. Ancak bu geçişi hızlı yapma çabası, halk tarafında aynı olumlulukta karşılanmamış olması ve bazı konularda eski komünist alışkanlıkların terk edilememiş olması, Arnavut halkını bir tür kaosa sürüklemiş, ülke bir anda eskisinden daha yoksul hale gelmiş ve iç savaş yaşanmıştır.⁸³ 1997 yılında yaşanan iç karışıklık sonrası ABD başta olmak üzere ülkeye dış müdahaleler söz konusu olmuş ve komşu İtalya ile Yunanistan insani yardımlar adı altında askerlerini Arnavutluk'a göndermişler ve bu arada istifa etmek zorunda kalan Berisha yönetiminin yerini yeniden sosyalistler almıştır.⁸⁴ Seçimlerin kazananı olan Arnavutluk Sosyalist Partisi dönemiyle birlikte, Cumhurbaşkanı Rexhep Meidani görev yapmış ve ilk hükümetinde başbakan olan Nano Yunanistan ile iyi ilişkiler kurmuş ancak, Sırp'ların Kosova'da Arnavutlara uyguladığı soykırımın Yunanistan tarafından desteklenmesi iç siyasete olumsuz yansımıştır.⁸⁵

Bu esnada 1998 Anayasası ile Arnavutluk'ta komünist rejim sonrası ilk kez kuvvetler ayrılığı tesis edilmiş, yasama, yürütme ve yargı organları görünürde birbirlerinden ayrılmıştır. AB uyum sürecinde ise, merkezî otoritenin yetkilerinin azaltılması bakımından yerel yönetimlere yerinden yönetim ve özerklik imkânı sağlanmıştır. Ancak yerel yönetimler yasası siyasi ve toplumsal nedenlerle uygulama alanı bulamamıştır.⁸⁶ Meidani Cumhurbaşkanlığı döneminde başbakanlık görevine getirilen Ilir Meta, AB ile iyi ilişkileri yeniden kurmaya başlamış, bir süredir rafa kaldırılan kurumsal ve finansal reformlar hayata geçirilmeye başlanmıştır.⁸⁷

1999 yılında AB, Almanya'nın girişimi ile yapılan Köln Zirvesinde Güneydoğu Avrupa için İstikrar Pakti'ni başlatmış ve güvenli bir çevre oluşturulması, sürdürülebilir demokratik yönetimlerin sağlanması ile, Batı Balkanlarda ekonomik ve sosyal durumun geliştirilmesi amacıyla yapılan girişimde Arnavutluk oldukça yapıcı bir tutum izleyerek bölgesel iş birliği bakımından komşu ülkeler ile serbest ticaret antlaşmaları imzalamıştır.⁸⁸

⁸³ Brahaj, *a.g.e.*, s. 34-35.

⁸⁴ Aynı yerde, s. 39-40.

⁸⁵ Aynı yerde, s. 26.

⁸⁶ Nikolin Agallija, "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinin Balkan Ülkeleri Kamu Yönetimleri Üzerine Etkisi: Arnavutluk Örneği", *Electronic Turkish Studies*, Cilt 13, Sayı 22, 2018, s. 11-12.

⁸⁷ Brahaj, *a.g.e.*, s. 44.

⁸⁸ Elke Thiel, *European Integration of Albania: Economic Aspects*, Bamberg Economic Research Group on Government and Growth, 49, 2004, s. 2-3.

Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi 2008 yılında Bölgesel İş birliği Konseyi adını almıştır.⁸⁹ AB ilk olarak, tam üyelik yolunda İstikrar ve Ortaklık Programına (İOP) katılım için 24 Kasım 2000'de Zagreb'de gerçekleşen toplantıda, diğer Batı Balkan ülkeleriyle birlikte Arnavutluk'a da tavsiyelerde bulunmuştur.⁹⁰

Meidani'nin Cumhurbaşkanlığı süresi dolunca, bağımsız bir isim olan emekli General Alfred Moisiu 2002 yılında cumhurbaşkanlığına seçilmiş ve Nano'yu hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Nano'nun "kan davalısı" olduğu Demokrat Partili Berisha ile uzlaşma yönünde adımlar atması, Arnavutluk'ta iç barışı sağlayan dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiş ve AB ile üyeliğin konuşulabildiği dönem başlamıştır.⁹¹

Ancak o dönem başbakan olan Nano ile, aynı partide siyasi rakibi olan Meta arasındaki rekabet ve kısır çekişmeler, 2003 yılında başlayan AB ile ilişkilerin ilerlemesini yavaşlatmıştır.⁹² Dış ilişkilerde ise SSA için yapılan görüşmelerde Nano, görüşmeleri tıkayan İtalya ve Yunanistan'ı bu tutumundan vazgeçirmek için girişimlerde bulunmuş ve başlayan görüşmeler sonrası Mart 2003'te AB yayınladığı ilerleme raporunda, seçim yasası ve yönetiminin geliştirilmesi, komünist dönemde kamulaştırılan varlıkların özelleştirilmesi, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ile, yolsuzlukla mücadelede idari kapasitenin artırılması taleplerinde bulunmuştur.⁹³

Nano'ya olan yaklaşım, AB ve ABD ile Arnavut halkı tarafından da olumsuz yöne kayınca, bir zamanlar istenmeyen adam ilan edilen Berisha yeniden güç kazanmış ve 2005 yılından 2013 yılına kadar istikrarı sağlayacak bir başbakanlık dönemi yaşamıştır. Bu aynı zamanda Arnavutluk Demokratik Partisi'nin yeniden iktidara geldiği dönem olup siyasi zorlukların önemli ölçüde azaldığı dönem olarak da görülmektedir.⁹⁴

Farklı bir bakış açısına göre de Arnavutluk'un siyasi bölünmüşlüğü AB üyelik sürecini neredeyse hiç etkilememektedir. Çünkü ister sol görüşlü

⁸⁹ Demirtaş, *a.g.e.*, s. 193.

⁹⁰ Jeta Mitat Goxha, "Albania-EU Relationship and The Course Towards The European Integration", *European Integration-Realities and Perspectives Proceedings*, Galati Romanya 2016, s. 424-425.

⁹¹ Brahaj, *a.g.e.*, s. 52.

⁹² Ilirjani, *a.g.m.*, s. 263.

⁹³ Aynı yerde, s. 259.

⁹⁴ Brahaj, *a.g.e.*, s. 54-56.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

olsun ister sağ görüşlü olsun tüm siyasi partiler AB ile bütünleşmenin bürokratik ve teknik gerekliliklerden geçmekte olduğunu bilmekte ve iktidarları döneminde buna göre hareket etmektedirler.⁹⁵

12 Haziran 2006'da Berisha döneminde İOP için antlaşma imzalanmış ve bu sayede ülkenin demokratikleşme süreci hızlanmıştır.⁹⁶ 2005-2009 hükümet programında, Berisha yönetimi bir önceki Sosyalist Parti hükümetini AB yolunda yavaş adımlar atmakla suçlamış ve İOP çerçevesinde hızlı bir şekilde reformların gerçekleştirileceğini taahhüt etmiştir.⁹⁷ Yine bu dönemde AB ile geri kabul antlaşması 2006 yılında, vize muafiyeti antlaşması ise Ocak 2008'de imzalanmıştır.⁹⁸ Ancak benzer pozisyondaki diğer ülkelerden Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'a AB ülkelerine vizesiz seyahat uygulaması başlatılmasına rağmen, antlaşmayı imzalayan Arnavutluk'a bu hakkın verilmemesi ayrımcılık olarak değerlendirilmiştir.⁹⁹

Arnavutluk 1 Nisan 2009'da yürürlüğe giren SSA sayesinde AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve AB Komisyonu da Almanya'dan görüş istemiş, Almanya ise konuyu öncelikle Bundestag (Almanya Meclisi) onayına sunacağını belirtmiştir.¹⁰⁰ Sonrasında, bu başvurunun bir miktar aceleye getirildiği düşünülmüştür.

SSA ile AB'nin Arnavutluk'tan beklentileri ise şunlar olmuştur: 1- Hükümet ve karşıtları arasında siyasi bir iş birliği, 2- Organize suçlarla etkin mücadele, 3- Arnavutluk'un en ciddi sorunlarından birisi olarak görülen yolsuzluğa karşı savaş, 4- Adalet yönünde şeffaflık ve bağımsızlığın tesis edilmesi, 5- Hukukun üstünlüğü, yerel ve merkezi yönetimler arasında uyumlu çalışma, kurumların istikrarı, 6- Yönetimsel ve kurumsal yapıların AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi.¹⁰¹

Potansiyel adaylık sürecine SSA ile giren ülkede 6. Maddeye uygun olarak Avrupa Bütünleşme Bakanlığı oluşturulmuştur. Arnavutluk Meclisi

⁹⁵ Malvina Tema, "The European Union and the Paradox of Accession: the Conflicting Logics of Integration and Democracy in the case of Albania", *The Western Balkans Policy Review*, Cilt 1, Sayı 2, 2011, s. 57.

⁹⁶ Agallija, *a.g.e.*, s. 70.

⁹⁷ Goxha, *a.g.e.*, s. 425.

⁹⁸ Indrit Shtupi ve Arjan Vaşjari, "The Democratic Impact of European Integration: Case Study of Albania", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2013, Cilt 4, Sayı 6, 2013, s. 224.

⁹⁹ Brahaj, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁰⁰ O'Brennan, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁰¹ Tema, *a.g.m.*, s. 54.

içerisinde kurulmuş olan Bütünleşme Birimi Meclis Komisyonu ise yerel yönetimlerden bağımsız olarak AB ile iş birliği içerisinde çalışmaktadır. Ancak bu yapıların hükümet ve başbakandan bağımsız olarak çalışmalarını yürüttüğü söylenemez.¹⁰²

27 Haziran 2014'te AB'ne resmen aday ülke olarak kabul edilen Arnavutluk ile 25 Mart 2020 tarihinde katılım müzakerelerine başlanması kararı alınmıştır.¹⁰³ 2015 yılında AB'nin yayınladığı ilerleme raporunda reformların kapsamlı bir şekilde yapıldığı, ancak daha alınacak yolun uzun olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁴ 2018 yılı itibarıyla, ilerleme raporları ve uluslararası göstergelerde görüldüğü üzere Arnavutluk demokratikleşme ve siyasi seçim uygulamalarında şeklen ilerleme kaydetmiştir, ancak içerik olarak eksiklikleri bulunmaktadır.¹⁰⁵ Bu eksikliklerin giderilmesi bakımında siyasi irade etkin olmalıdır.

Arnavutluk'un AB tam üyeliği yolunda çok fazla gecikme yaşamasının temelinde bulunan siyasi nedenler, iktidar mücadelesinde kurallara saygı duyulmaması ve demokratik teamüllerin işletilmemesidir.¹⁰⁶ Buna karşın AB ile ilişkilerin gelişmesi, şeffaf yönetim anlayışını sağlama adına gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasının önünü açmışsa da, eski sosyalist ve komünist genlerinden kurtulmakta zorlanan merkezî yönetimin ağırlığı bu düzenlemelerin hayata geçirilmesini zorlaştırmıştır.¹⁰⁷ Sivil toplum örgütlerinin devlete bağlı olması ve siyasi parti liderlerinin geçmiş komünist dönemi yansıtan tutumu demokratikleşmenin önündeki engeller olarak durmaktadır.¹⁰⁸ Aynı zamanda siyasi olarak demokratlar ve sosyalistler şeklinde iki ana eksene bölünmüş yapı, özel sektörde siyasi kutuplaşmaya neden olmakta ve bu durum hizmetleri, polis sitemini, adalet sistemini ve basın yayın organlarının gelişimini olumsuz etkilemektedir.¹⁰⁹

Yolsuzluk ve rüşvet konularında Arnavutluk'un sorunlu bir ülke olarak bilinmesi ve siyasi partilerin bu konuda çabalarının yeterli olmaması

¹⁰² Ismail Zejneli ve Alba Dumi, "Political Changes in Albania and Macedonia under European Union Progress", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Cilt 3, Sayı 1, 2012, s. 258.

¹⁰³ https://www.ab.gov.tr/arnavutluk_49992.html, (22.10.2022).

¹⁰⁴ Goxha, *a.g.e.*, s. 425.

¹⁰⁵ Demirtaş, *a.g.e.*, s. 201.

¹⁰⁶ Shtupi ve Vasjari, *a.g.m.*, s. 227.

¹⁰⁷ Agallija, *a.g.e.*, s. 84.

¹⁰⁸ Aynı yerde, s. 88.

¹⁰⁹ Tema, *a.g.m.*, s. 52.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

nedeniyle, AB uzun bir dönem gerekli yasal düzenlemelerin meclisten geçirilmesini ve uygulanmasını beklemiştir.¹¹⁰ Ancak siyasi çekişmeler bu yasaların geçirilmesini geciktirmiştir.

Dış siyasette ise, ülkenin güneyinde bulunan Ortodoks Yunan azınlıklar ile Kuzey’de Epir ve Çameira bölgeleri sorunu Yunanistan ile ilişkileri olumsuz etkilemiş, bu nedenle Yunanistan, Arnavutluk’un tam üyelik yolunda ilerlemesine karşı durmuştur.¹¹¹ AB üyesi olan Yunanistan ile yaşanan uyuşmazlıklar Arnavutluk’un tam üyelik yolunda en belirgin dış siyaset zorluğu olmuştur.

AB dışında kalan diğer Batı Balkan ülkeleri, parçalanmış Eski Yugoslavya Cumhuriyeti’nin birer parçasıdır. Söz konusu ülkeler içinde AB ile bütünleşme konusunda daha etkin ilerleme kaydeden Slovenya ve Hırvatistan tam üye olmuştur. Ancak Arnavutluk Yugoslavya’nın hiçbir zaman bir parçası olmadığı için ayrı değerlendirilmelidir. Bunun yanında Arnavutluk’taki siyasi yapılar Eski Yugoslavya Cumhuriyeti ile benzerlikler taşımaktadır.

Tablo 2’de ülkenin AB adaylık süreci ve bütünleşme durumu verilmiştir.

Tablo 2. Arnavutluk’un AB Adaylık Süreci ve Bütünleşme Durumu

İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanması	1 Nisan 2009
Üyelik Başvurusu	24 Nisan 2009
Resmi Adaylık Statüsü	27 Haziran 2014
Müzakerelerin Başlaması	25 Mart 2020 (karar alındı)
Müzakere Fasılları İlerleme Durumu	Henüz başlamadı.
Vizesiz AB Ülkelerine Seyahat	1 Aralık 2010
Kullanılan Para Birimi	Lek
NATO Üyelik Durumu	1 Nisan 2009’dan beri üye

Kaynak: Avrupa Birliği Başkanlığı, (21.05.2020), Arnavutluk, https://www.ab.gov.tr/arnavutluk_49992.html, (22.10.2022).

¹¹⁰ Agallija, *a.g.e.*, s. 81.

¹¹¹ Caka, *a.g.m.*, s. 15.

5. Arnavutluk için AB yolunda DGAY Uygulanabilir mi?

Peki Arnavutluk'un bu kendine has yapısı ve yaşadığı siyasi zorluklar göz önüne alındığında, DGAY uygulanabilir bir model olabilir mi? AB için henüz yeni aday statüsü kazanabilmiş ve bu konuda da oldukça geç kalınmış olması dikkate alındığında, Arnavutluk'un yakın zamanda birliğe tam üye olması pek mümkün gözükmemektedir. AB'nin mevcut üye ülkeleri üzerinden ele alınan DGAY'nin ikinci sınıf üye kavramını ortaya çıkaracağı yönünde yapılan eleştiriler de göz önüne alındığında, modelin aday ülke Arnavutluk'a uygulanması daha gerçekçi görünmektedir. Bunun yanında DGAY'nin AB içi bir uygulaması olan Schengen üzerinden düşünülürse, bu uygulamanın aday ülkeleri kapsamayacağı yönünde düzenleme yapılmıştır. Oysaki bu tür bir uygulamanın Arnavutluk gibi diğer aday ülkeleri de içine alması, modelin aday ülkelerce uygulanabilir olduğunu gösterecek ve Avrupa ile bütünleşme yolunda hızlanmayı sağlayacaktır.

Arnavutluk'ta siyasi bakımdan daha demokratik bir yönetim anlayışı konusunda önemli adımların atılmış olması ve kamuoyunun siyasi iradeye bu yöndeki desteği bir artı olarak görülmektedir. Bunun yanında, müktesebata daha fazla uyum noktasında yeterli hızda gelişme gözlemlenmemektedir. AB'nin bu konuda Arnavutluk'a sağladığı destek, ülkenin kendine has yapısı nedeniyle liberal politikalara geçişte yeterli olmamaktadır. Balkanların özel durumu bir yana, Arnavutluk halkının değişime daha geç uyum sağlayabilen bir toplum olması nedeniyle de AB ile bütünleşme yolunda farklı bir yöntem gereksinim duyulmaktadır. Görece nüfus bakımından da Kuzey Makedonya ve Karadağ gibi ülkelere yakın olması DGAY'nin uygulanabilirliği açısından avantaj sağlamaktadır. Ekonomik bakımdan da aynı durumun geçerli olduğu söylenebilir. Değerlendirme açısından diğer ekonomik göstergeler bir yana bırakılıp sadece kur üzerinden bir fikir oluşturması için güncel pariteye bakıldığında, 1 Euro'nun Arnavutluk para birimi olan Lek karşılığı 122,8 birim olduğu görülmektedir.¹¹² AB üyesi olup da kendi isteği ile Eurozone'a katılmayan İsveç Kronu için bu değer 10,38 olup, aynı durumdaki Danimarka Kronu için 7,44 'tür.¹¹³ Euro'ya geçmek isteyen ancak kriterleri karşılamaması beklenen Polonya, Romanya ve Bulgaristan gibi AB üyesi ülkelerde ise, bu değerler çok daha iyi durumdadır. Para politikasının bir ülkenin ekonomik görünümü açısından tek belirleyici olmaması gerçeğini bir kenarda tutarak,

¹¹² https://www.bankofalbania.org/Markets/Official_exchange_rate/, (04.04.2022).

¹¹³ https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/euro_reference_exchange_rates/html/index.en.html, (04.04.2022).

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

sadece kur üzerinden yapılan bu değerlendirmede bile Arnavutluk'un ekonomik durumu ortaya çıkmaktadır. Bu ekonomik düzey farkı göz önüne alındığında, DGAY aday ülke Arnavutluk için uygulanabilir olacaktır.

DGAY'nin özellikleri bakımından kavramsal bölümde ele alınan Stubb'ın ortaya koyduğu altı madde aday ülke Arnavutluk için düşünülebilir. Buna göre katılım özelliğine göre Arnavutluk'un belirtilen en az 8 ülke içinde yer alması uygun olacaktır. Oturum ve kararlar özelliklerinde de alınacak kararlarda normal birlik prosedürlerine uyacak ve nitelikli çoğunluğa göre hareket edecektir. Bütçeye katkı Arnavutluk tarafından sağlanacaktır. Bir diğer husus olan müktesebat ise, Arnavutluk'un kendi düzenlemeleri olacaktır. Hedefler de AB'den farklı olarak Arnavutluk'un kendi belirleyeceği doğrultuda şekillenecektir. DGAY'nin işleyişi bakımından Mitraný ve Haas'ın ortaya koyduğu işlevselcilik kuramı dikkate alındığında ise önceliğin ekonomik alanda grup içi bütünleşmeye verilmesi gerekecektir. Bu sağlandıktan sonra siyasi alanlarda adımlar atılabilecektir. Bu noktada Arnavutluk ile benzer ekonomik durumda olan aday ülkelerin belirlenmesi ve DGAY içerisinde yer alması önem kazanacaktır. Ekonomik durum dikkate alındığında, Arnavutluk'tan daha iyi durumda olan ve AB'ye tam üyelik kriterlerini sağlamaya yakın ülkeler içinse, DGAY gerekli bir yol olmayacaktır.

Sonuç

Avrupa bütünleşme teorileri bakımından son dönemde ortaya çıkan modeller ilgi çekicidir. Esnek ve farklılaştırılmış bütünleşme kavramları günümüzde halen sıkça kullanılmakta olup, AB'nin kendi içerisindeki ilişkilerinde ve üye yapmayı düşündüğü ülkelerde siyasi bir çözüm olarak çeşitli çevrelerce ortaya atılmaktadır. Bu bakımdan Stubb'ın sınıflandırması içerisinde yer alan DGAY'nin incelendiği bu araştırmada Maastricht Antlaşması'nın ekinde yer alan sosyal protokolden, Danimarka'nın Euro para biriminden ayrılmasına kadar birçok örnek ile özellikle savunma alanında yapılan iş birliklerinin modele uyum sağladığı görülmüştür. Buna karşın bu modelin olumsuz yönleri olduğu yönünde, 2008 Euro krizindeki kurtarma planında yaşanan anlaşmazlıklar gibi durumlar örnek gösterilmiştir. Ayrıca, Schengen Antlaşmasında aday ülkelere ayrıcalık tanınmayacağı gibi hukuksal engellerden de söz edilmiştir.

Bütünleşmenin genişleme bakımından ele alınması ise, bu araştırma kapsamında Batı Balkan ülkelerinden Arnavutluk üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak İsviçre, Norveç, İzlanda ve İngiltere gibi birlik içerisinde yer almayan ülkelerin de bu model ile farklı bir yapıda bütünleşmeye gidebileceği düşünülmelidir. Bunun yanında AB'nin Batı Balkan ülkelerine bakışı "Balkanlaşma" çerçevesinde olup, bölge için düzensiz bir topluluğun "hizaya getirilmesi" anlayışı hâkim olmuştur. Buna göre AB bölge ülkeleriyle öncelikli olarak SSA'lar imzalamış ve istenilen olgunluğa ulaşıldığında tam üye olarak kabul edilmeyi vaat etmiştir.

ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaş'ın 1947 yılı itibarıyla başladığı ve 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılmasıyla sona erdiği kabul edildiğinde, bu dönemde Avrupa'nın da bir bütün olamadığı görülmektedir. Günümüzde halen AB'nin baş aktörü olan kurucu Almanya'nın bile sözü konusu dönemde parçalanmış yapıda olduğu düşünüldüğünde, bütünleşmenin 1990'lardan sonra değişime uğramasının anlaşılması zor olmayacaktır. Bugün AB'ne aday ülke konumunda olan Arnavutluk Cumhuriyeti, Soğuk Savaş döneminde Komünist Arnavutluk adıyla tarafını SSCB olarak seçmiş ve Enver Hoca başkanlığında yönetilmiştir. Bu bakımdan ele alındığında, Arnavutluk'un Soğuk Savaş döneminde ABD siyasetine yakın duran AB üye devletlerine uyum sağlamada sıkıntılar yaşadığı gözlenmektedir. Arnavutluk Soğuk Savaş döneminde komünist anlayışı benimsemiş olmakla beraber siyaseten diğer Batı Balkan ülkelerine göre farklılıklar göstermiştir. Günümüzde AB'ye tam üyelik için aday ülke statüsü kazanan Arnavutluk'ta da diğer Batı Balkan ülkeleri gibi, SSCB'nin dağılmasının iç ve dış siyaseti büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Bunun en büyük kanıtı, isimlerinde "Sosyalist" ifadesi yer alan siyasi partilerin yerini, günümüze kadar uzanan süreçte "Demokrat", "Liberal" ve "İlerici" gibi isimlerde siyasi partilerin almasıdır. Arnavutluk Enver Hoca sonrasında komünizmin etkilerinden kurtulma adına çaba gösterse de değişimi geç sağlamış, Demokrat Parti ve Berisha döneminde AB yolunda hızlı adımlar atmıştır. Arnavutluk iç siyasetinde sosyalist Nano ile sağ partiler arasındaki kısır çekişmeler uzun süre devam etmiştir.

Ekonomik, sosyal, dinî ve siyasi olarak mevcut AB ülkelerinden ayrıışan Arnavutluk, bütünleşmenin en kısa sürede gerçekleşebilmesi için farklı bir modele gereksinim duymaktadır. Bu noktada DGAY, Batı Balkan coğrafyasının Avrupa ile bütünleşmesine en etkin katkıyı sağlayacak modeldir. Schengen benzeri uygulamaların Arnavutluk'u da içine alacak şekilde düzenlenmesi yaklaşıma işlerlik kazandıracaktır. Ekonomik alanda da

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN BİR SEÇENEK MİDİR?

bu yaklaşım Arnavutluk'un aday ülkeden tam üyeliğe, kademeli ancak hızlı geçişini kolaylaştıracaktır. Avrupa bütünleşme kuramlarından işlevselcilik çerçevesinden bakıldığında, zaten önceliğin ekonomi alanına verilmesi gerektiği gözlenmektedir. DGAY bir bakıma AB içinde yeni bir AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) oluşturacak ve bu topluluğun mevcut AB düzeyine ulaşmasını kolaylaştıracaktır. Batı Balkanlar içinde farklı bir geçmişe ve konuma sahip olan Arnavutluk, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ülkeleri dışında kalmıştır. Günümüzde AB üyesi olan Slovenya ve Hırvatistan gibi hızlı mesafe katetme özelliğine de sahip değildir. Bu bakımdan Avrupa'nın kalkınmasını istediği Batı Balkan ülkeleri içerisinde Arnavutluk'un, özellikle DGAY gibi bir modelinin işlerlik kazanmasına gereksinimi vardır.

KAYNAKÇA

AGALLIJA, Nikolin, *1990 Sonrası Arnavutluk'ta Kamu Yönetimi Reformu ve Vatandaşların Reforma Bakışı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Özer Köseoğlu, Sakarya 2014.

_____, “Avrupa Birliği Üyelik Sürecinin Balkan Ülkeleri Kamu Yönetimleri Üzerine Etkisi: Arnavutluk Örneği.” *Electronic Turkish Studies*, Cilt 13, Sayı 22, 2018, ss. 1-17.

ARISOY, İbrahim Alper, “Balkan Paradoksu: Bir Parçalanma ve Bütünleşme Alanı Olarak Güneydoğu Avrupa”, *Avrasya Etüdüleri*, Cilt 43, Sayı 1, 2013, ss. 79-104.

ARSAVA, Füsün, “Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2001, ss. 33-44.

BANK OF ALBANIA, “Official Exchange Rate”, https://www.bankofalbania.org/Markets/Official_exchange_rate, (04.04.2022).

BARYSCH, Katinka, “A New Reality for the European Union”, *Council on Foreign Relations Working Paper*, New York 2010.

BÖRZEL, Tanja A., “When Europeanization Hits Limited Statehood: The Western Balkans as a Test Case for the Transformative Power of Europe”, *KFG Working Paper Series*, No. 30, September 2011, ss. 1-19.

BRAHAJ, Sokol, *Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nazif Mandacı, İzmir 2009.

CAKA, Eduard, “Arnavutluk'un AB Süreci ve Kimlik Sorunu”, *Balkan Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2011, ss. 9-22.

DABROWSKI, Marek, *EU Cooperation With Non-Member Neighboring Countries: The Principle of Variable Geometry*, Center for Social and Economic Research, Warsaw 2014.

DE WITTE, Bruno, “Five Years after the Lisbon Treaty's Entry into Force: Variable Geometry Running Wild?”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Cilt 22, Sayı 1, 2015, ss. 3-9.

_____, “The Future of Variable Geometry In A Post-Brexit European Union”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Cilt 24, Sayı 2, 2017, ss. 153-157.

DEMİRTAŞ, Birgül, “AB'nin Dönüştürücü Gücü ve Batı Balkanlar'da Demokratikleşme Süreci: Başarılanlar ve Başarılamayanlar”, *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri ATAUM 30. Yıl Armağanı*, (ed.) Sanem Baykal, Sinem Akgül Açıkmeşe, Belgin Akçay ve Çağrı Erhan, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2018, ss. 179-210.

EREN, Tevfik Mesut, “Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Yumuşak Gücünün Geleceği”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 2014, ss. 359-374.

EUROPEAN CENTRAL BANK, “Euro Foreign Exchanges Reference Rates”,
https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/euro_reference_exchange_rates/html/index.en.html, (04.04.2022).

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN
BİR SEÇENEK MİDİR?

FISCHER, Joschka, “From Confederacy to Federation: Thoughts on The Finality of European Integration”, 12 May 2000, <https://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do?docId=192161&cardId=192161>, (22.10.2022).

GEORGIANA, Ciceo, “Hard Core Europe? Possible Scenarios for the Prospect of Differentiated Integration?”, *Disintegration and Integration in East-Central Europe: 1919-post-1989*, (ed.) Wilfried Loth ve Nicolae Păun, Nomos, Baden-Baden 2014, ss. 315-330.

GOXHA, Jeta Mitat, “Albania-EU Relationship and The Course Towards The European Integration”, *Paper Presented at the European Integration-Realities and Perspectives Proceedings*, Galati Romanya 2016, ss. 421-428.

GUBERİNİÇ, Jasmina, “Batı Balkanların Entegrasyonunun Karşılaştırmalı Analizi: Karadağ ve Sırbistan Örnekleri”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2015, ss. 75-90.

HAAS, Ernst, “International Integration: The European and the Universal Process”, *International Organization*, Cilt 15, Sayı 3, 1961, ss. 366-392.

HALL, Ben, *How Flexible Should Europe Be?*, Centre for European Reform, London 2000.

HALL, Peter A., ve TAYLOR, Rosemary CR., “Political Science and The Three New Institutionalisms”, *Political Studies*, Cilt 44, Sayı 5, 1996, ss. 936-957.

HARMSSEN, Robert, “A European Union of Variable Geometry: Problems and Perspectives”, *N. IR. Legal Q.*, Cilt 45, Sayı 2, 1994, ss. 109-133.

HEROLF, Gunilla, “Variable Geometry-Where Could it Lead?”, *Studia Diplomatica*, Cilt 65, Sayı 1, 2012, ss. 57-68.

HOLZINGER, Katharina, ve SCHIMMELFENNIG, Frank, “Differentiated Integration in The European Union: Many Concepts, Sparse Theory, Few Data”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 19, Sayı 2, 2012, ss. 292-305.

İLİRJANI, Altin, “Albania and the European Union”, *Mediterranean Politics*, Cilt 9, Sayı 2, 2004, ss. 258-264.

JENSEN, Christian B, - SLAPIN, Jonathan B, “Institutional Hokey-Pokey: The Politics of Multispeed Integration In The European Union”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 19, Sayı 6, 2012, ss. 779-795.

KAHRAMAN, Sevilay, “Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1980 Sonrası”, *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Politikalar ve Kurumlar*, (ed.) Belgin Akçay ve İlke Göçmen, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, ss. 131-162.

KÖROĞLU, Nergiz Ö, “Brexit’ten Sonra Avrupa Entegrasyonunun Geleceğinin Esnek Entegrasyon Modelleri Üzerinden Değerlendirilmesi”, *BREXIT Elveda Avrupa: İngiltere’nin AB’den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler*, (ed.) Erol Esen ve Duygu Şekeroğlu, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, ss. 247-264.

LEONARD, Mark, *Four Scenarios for the Reinvention of Europe*, The European Council on Foreign Relations, 43, London 2011.

LERUTH, Benjamin, ve LORD, Cristopher, “Differentiated Integration in The European Union: A Concept, A Process, A System or A Theory?”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 22, Sayı 6, 2015, ss. 754-763.

MARANGOS, John, TRIARCHI, Eirini, ve ANTHRAKIDIS, Themis, “Political Economy, Inward Foreign Direct Investment and EU Accession of the Western Balkans”, *European Union: Post Crisis Challenges and Prospects for Growth*, (ed.) Vasileios Vlachos ve Aristidis Bitzenis, Springer, Switzerland 2019, ss. 149-171.

MENDELSKI, Martin “Where Does the European Union Make a Difference? Rule of Law Development in the Western Balkans and Beyond”, *European Integration and Transformation in the Western Balkans Europeanization or Business as Usual?*, (ed.) Arolda Elbasani, Routledge, London 2013, ss. 101-118.

MERCAN, S. Sezgin, “Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2011, ss. 67-83.

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN
BİR SEÇENEK MİDİR?

MITRANY, David, “The Functional Approach to World Organization”, *International Affairs*, Cilt 24, Sayı 3, 1948, ss. 350-363.

MORAVCSIK, Andrew, “Preferences and Power In The European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Cilt 31, Sayı 4, 1993, ss. 473-524.

NAURIN, Daniel, ve LINDAHL, Rutger, “Out In The Cold? Flexible Integration and The Political Status of Euro Opt-Outs”, *European Union Politics*, Cilt 11, Sayı 4, 2010, ss. 485-509.

O’BRENNAN, John, *Enlargement Fatigue and its Impact on the Enlargement Process in the Western Balkans*, London School of Economics, London 2013.

ÖNİŞ, Ziya, ve KUTLAY, Mustafa, “Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği’nin Geleceği”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 9, Sayı 33, 2012, ss. 3-22.

ÖZTÜRK, Ümit, *Balkanlaşma ve Balkanlarda Türk Kimliği (Makedonya ve Kosova Örneği)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Taner Tatar, Malatya 2018.

POPOVICIU, Adrian-Claudiu, “David Mitrany ve Functionalism. The Beginnings of Functionalism”, *Revista Romana de Geografie Politica*, Cilt 12, Sayı 1, 2010, ss. 162-172.

PROGONATI, Erjada , *Avrupa Birliği’nin Arayışında Batı Balkanlar*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2020.

PUBLICATION OFFICE OF THE EUROPEAN UNION, “Council Regulation (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000”, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bf6e8679-a2c1-45c5-ac77-e4ce74756ca9/language-en>, (22.10.2022).

RENNER, Stephan, ve TRAUNER, Florian, “Creeping EU Membership in South-East Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans”, *European Integration*, Cilt 31, Sayı 4, 2009, ss. 449-465.

SCHMIDT, Vivien A., “The EU and its Member States: From Bottom Up to Top Down”, *Reflections on European Integration: 50 Years of The Treaty of Rome*, (ed.) David Phinnemore and Alex Warleigh-Lack, Palgrave Macmillan, Eastbourne 2009, ss. 194-211.

SHTUPI, Indrit, ve VASJARI, Arjan, “The Democratic Impact of European Integration: Case Study of Albania”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Cilt 4, Sayı 6, 2013, ss. 223-228.

STUBB, Alexander, *Negotiating Flexibility in the European Union: Amsterdam, Nice and Beyond*, Palgrave, New York 2002.

_____, “A Categorization of Differentiated Integration”, *Journal of Common Market Studies*, Cilt 34, Sayı 2, 1996, ss. 283-295.

TEMA, Malvina, “The European Union and the Paradox of Accession: the Conflicting Logics of Integration and Democracy in the case of Albania”, *The Western Balkans Policy Review*, Cilt 1, Sayı 2, 2011, ss. 39-67.

THIEL, Elke, *European Integration of Albania: Economic Aspects*, Bamberg Economic Research Group on Government and Growth, 49, Bamberg 2004.

TURHAN, Ebru, “Thinking Out of The Accession Box: The Potential and Limitations of Internal and External Differentiated Integration Between Turkey and The EU”, *Europe-Against the Tide*, Nomos, Baden-Baden 2018, ss. 43-61.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI, “Arnavutluk”, 21 Mayıs 2020, https://www.ab.gov.tr/arnavutluk_49992.html, (22.10.2022).

UYĞUN, Ekin Deniz, *Arnavutluk'un Avrupa Birliği Yolu: Atina Çıkmazı*, İzmir Akademi Derneği, İzmir 2022.

ÜLGER, İrfan Kaya, “Avrupa Birliği'nde Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları”, *Bilge Strateji*, Cilt 6, Sayı 11, 2014, ss. 107-131.

VON DER LEYEN, Ursula, “State of the Union Address 2020”, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/soteu_2020_en.pdf, (22.10.2022).

DEĞİŞKEN GEOMETRİLİ AVRUPA YAKLAŞIMI ARNAVUTLUK İÇİN
BİR SEÇENEK MİDİR?

WARLEIGH-LACK, Alex, *European Union: The Basics*, 2. Baskı, Routledge, London 2009.

_____, “Differentiated Integration in The European Union: Towards A Comparative Regionalism Perspective”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 22, Sayı 6, 2015, ss. 871-887.

_____, “Towards Network Democracy? The Potential of Flexible Integration”, *European Integration in the 21st Century: Unity in Diversity*, (ed.) Mary Farrell, Stefano Fella and Michael Newman, Sage Publications, London 2002, ss. 101-119.

WENDT, Alexander, “Constructing International Politics”, *International Security*, Cilt 20, Sayı 1, 1995, ss. 71-81.

_____, *Social Theory of International Politics*, Vol. 67, Cambridge University Press, New York 1999.

ZAGATO, Lauso, “A Europe of Variable Geometry: Still a Winning Model?”, *Spreading Democracy and the Rule of Law? The Impact of EU Enlargement on the Rule of Law, Democracy and Constitutionalism in Post-Communist Legal Orders*, (ed.) Wojciech Sadurski, Adam Czarnota ve Martin Krygier, Dordrecht: Springer, Netherlands 2006, ss. 357-378.

ZEJNELI, Ismail, ve DUMI, Alba, “Political Changes in Albania and Macedonia under European Union Progress”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Cilt 3, Sayı 1, 2012, ss. 251-259.